

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
MÜZİK BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

YÖRÜKLERDE MÜZİK VE BOĞAZ ÇALMA

Levent ERGUN

Danışman
Prof. Dr. Yetkin ÖZER

2004

Doktora tezi olarak sunduğum “**YÖRÜKLERDE MÜZİK VE BOĞAZ ÇALMA**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlanılan eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2004

Levent ERGUN

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü'nün ...../...../2004 tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Doktora Öğretim Yönetmeliği'nin ..... maddesine göre Müzik Bilimleri Anabilim dalı Doktora öğrencisi Levent Ergun'un “**Yörüklerde Müzik ve Boğaz Çalma**” konulu tezini incelemiş ve aday ...../...../2004 tarihinde saat .....’da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin kaynağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin..... olduğuna oy..... ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ÜYE

ÜYE

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Tez No:

Konu No:

Üniv. Kodu:

Tez Yazarının:

Soyadı: ERGUN

Adı: Levent

Tezin Türkçe Adı:

Yörüklerde Müzik ve Boğaz Çalma

Tezin Yabancı Dildeki Adı :

Music and Throat Playing of the Yörük

Tezin Yapıldığı:

Üniversite:

Dokuz Eylül Üniversitesi

Enstitü:

Güzel Sanatlar

Yılı:

2004

Tezin Türü:

Doktora

Tezin Dili:

Türkçe

Sayfa Sayısı:

54

Referans Sayısı:

46

Tezin Danışmanı:

Prof. Dr. Yetkin Özer

Türkçe Anahtar Kelimeler:

1. Yörük, Yörükler
2. Göçebe yaşam
3. Meşruiyet
4. Boğaz Çalma
5. Kimlik olarak Müzik

İngilizce Anahtar Kelimeler:

1. Yörük, Yörüks
2. Nomadic Life
3. Legality
4. Throat Playing
5. Music as Identity

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum

Evet

Hayır

ÖZET

Bugün Anadolu'da Yörüklerin yoğun olarak yaşadığı alan güneybatı bölgesidir. Bu bölgenin batı ucu İzmir ve Ege Bölgesi iken doğudaki sınırı Gaziantep ili olarak bilinir. Yörükler atalarının Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ettiğini ve Orta Asya'nın Türklerin anavatanı olduğunu kabul eder. Dolayısıyla "Türk olmak" Anadolu'daki diğer etnik gruplardan kendilerini ayırma ve üstün görmelerini sağlar. Osmanlı İmparatorluğu döneminde geleneksel yaşam biçimleri olan göçebe hayvancılık yaparak yaşayan Yörüklerin uygulanan iskan politikaları ve ekonomik koşullar yüzünden giderek yerleşik yaşama geçtikleri ancak kimi toplulukların göçebe ve yarı göçebe yaşam tarzını sürdürdükleri görülür. Günümüzde Yörüklerin neredeyse tamamı yerleşik olarak yaşamakta az sayıda Yörük yarı göçebe ve göçebe hayvancılık yapmaktadır.

Bu açıdan çalışmanın ağırlığını Antalya, Isparta, Burdur, İçel, Adana, Konya, Karaman, Denizli, Manisa, İzmir, Bilecik Sakarya ve Ankara'da gerçekleştirilen alan çalışmasında yapılan görüşme ve gözlemler oluşturur.

Göçebe yaşamda geçim kaynağı hayvancılıktır. Bu nedenle yaşamları, hayvanların yaz ve kış mevsimindeki otlaklarını içine alan bir döngü çerçevesinde gerçekleşir. Yarı göçebe yaşamda ise tarım da hayvancılık kadar önem taşır. Ancak bugün Yörüklerin büyük çoğunluğu yerleşik olarak yaşamakta olduğu için hayvancılığın yanı sıra diğer alanlardan kazanç sağlamaktadır. Hayvan besleme şekilleri ise artık değişmiştir, çoğunlukla evlerinin yanında bulunan besihaneler ve ahırlarda beslenir.

Göçebe ve yarı göçebe yaşamda çobanlık önemli bir uğraştır. Çobanlar genellikle hane içerisinden olur. Dışarıdan para ile çoban tutma neredeyse hiç yoktur. Ancak sürüyü hane içinden güdecek kimse olmaması durumunda ortaya çıkar. Bu durumu hem ekonomik hem de etik açıdan açıklarlar. Koyun çobanlığı erkekler tarafından yapılırken, keçi deve ve diğer büyükbaş hayvanlar genç kızlar ve çocuklar tarafından yapılır. Hayvanların otlatılması çadırlardan uzaktaki otlak alanlarında gerçekleştirilir.

Göçebe yaşam ve hayvancılığın etkileri müziklerinde de kendini gösterir. Çalgıları kaval, düdük, sipsi, kemane ve üçtelli gibi küçük, hafif ve kolay taşınabildir. Dağarları bu yaşam biçimi ve hayvancılığa uygunluk gösterir. Sözelimi *yayık soğudan*, *çömlek kırdıran* ve *karakoyun efsanesi* gibi bu yaşama ilişkin öyküleri bulunan parçalar bunlar arasında sayılabilir. Koyun çobanları hayvanlara ilişkin dağarı hayvanların başında seslendirir. Ayrıca koyunların yaylada

gece otlaklara götürülmesi ve diğer hayvanlara göre güdülmesi güç olduğundan çobanlığın *yetenek* gerektirdiği vurgulanır. Yetenek kavramı müziksel olarak da öne çıkar. Çalgı çalanlar ve türkü söyleyenlerin doğuştan gelen özel yetenekleri nedeniyle bunu gerçekleştirebildikleri vurgulanır.

Bununla birlikte Yörükler uğraşlarını bir "*Pir*"e bağlayarak ya da İslam inancı açısından destek sağlayarak meşrulaştırırlar. Sözelimi deveçiliğin piri Veysel Karani'dir. Bu yüzden deve beslemek ve taşıma işinde kullanmak uygundur. Yine koyun ve kavalın cennetten çıktığına inanılır. Aynı zamanda koyunun üzerindeki bir izin peygamberin parmak izi olduğu öne sürülerek kutsallığı vurgulanır ve melek olarak kabul edilir. Yine inanışa göre kavalın icadı sırasında bir peygamber yardımıyla ses çıkarması sağlanmıştır. Böylece bu tür dayanaklarla yapılan eylemler meşruiyet kazanmış olur.

Toplumsal örgütlenmeleri dünya üzerindeki diğer pastoral yaşam süren topluluklara benzer biçimde aşiretler ve soy grupları biçiminde düzenlenir. Bununla birlikte kendilerini tanımlamada üyesi oldukları aşiret, oba ya da soy grubunu özellikle vurgularlar.

Hayvancılık dışında en önemli uğraş alanları dokumacılıktır. Dokudukları kilimlere bakıldığında hangi aşiretten olduklarını simgeleyen imlerle karşılaşılabilir. Bu da kimliklerine ilişkin söylemlerini destekler ve kilime dokunan imlerle üyesi oldukları topluluk belirtilmiş olur.

Genç kız ve kadınlar tarafından gerçekleştirilen vokal *boğaz çalma* ediminde üyesi oldukları aşiret, soy grubu ve obayı temsil eden tek bir ezgi görülür. Aynı topluluk içinde değişik sözlerle seslendirilen ve farklı havalar olarak algılanan parçalar yine topluluğa ait aynı ezgi ile seslendirilir. Aynı sözler bir başka topluluk tarafından kullanılabilir ancak ezgi kendilerine ait olan boğaz ezgisidir. Bu durum kendilerini tanımlamada öne çıkardıkları etnisite kimliğini vurgulamanın müziksel yoludur.

Boğaz havaları bu yüzden topluluğu ya da yerleşik yaşama geçtikleri yerin adı ile anılır. Sözelimi Hayta ve Melli boğazı topluluk adını Gökdere ve Hasiçi boğazı ise yerleşim yerini belirten adlardır. Bununla birlikte boğaz çalma edimi farklı işlevler yüklenir. Sevda içerikli olarak iki genç arasında iş gören işlevi bir çok toplulukta görülür. Farklı topluluklarda kınama ve yerme, yarışma, atışma ve oyun gibi işlevler yerine getirir.

ABSTRACT

Today, Yoruks mostly live in the southwest region. On the west side, Izmir and Aegean region, on the east side Gaziantep draw the borders of that area. Yörüks accept that their ancestors emigrated from Middle East to Anatolia and they assumed that the Middle East as their homecountry. Therefore, being a “Ture” helps them to see themselves different and superior than the other ethnic groups in Anatolia. During the period of Ottoman Empire, as a result of economic conditions and settling policies, some of the yoruks who lived by doing their traditional way of living; nomadic-stockbreeding were passed to endemic life style but the others kept their nomadic or semi-nomadic lifestyles. Today almost all of the yoruks lived in an endemic life style and only few of them keeps doing semi-nomadic or nomadic-stockbreeding.

Therefore this study mostly focus on interviews and observations which are done in the study areas; Antalya, Isparta, Burdur, İçel, Adana, Konya, Karaman, Denizli, Manisa, Izmir, Bilecik, Sakarya and Ankara.

In nomadic life style, stockbreeding is the most important source of living. As a result of this, their lives go around a circle which includes pastures of animals both in winter and summer. In semi-nomadic life style, agriculture is as important as stockbreeding. However, today due to most of the yoruks are live in endemic lifestyles, they gain money from many kinds of spheres rather than stockbreeding. Therefore, their way of feeding their animals also change, they mostly feed them in their barns or fattening place next to their houses.

Being a shepherd is very important in nomadic and semi nomadic lifestyles. Shepherds is mostly chosen from the household. Hiring a shepherd from outside by giving him money is almost never happened. Only if there won't be anyone who can herd the flock, they hired someone else outside the household. They explain this situation both economically and ethically. As men herd the sheep, girls and children flock camels, guats and other great cattle. They put out their animals to pasture in grassy areas which are far from their tents.

The effects of nomadic life style and stockbreeding can see on their music. They used light and easily carried instruments like; pipe, whistle, sipsi, kemane ve üçtelli. Their repertoire is suited to stockbreeding and their way of life. We can count *yayık soğudan*, *çömlek kırdıran* ve *Karakoyun Efsanesi* as an examples of pieces which includes stories about their life styles. Shepherds, perform the repertoire which

is related with animals in front of their sheep. In addition to this, as it is difficult to bring sheep to pasture in pedestrian at night and as herding sheep is more difficult than other animals, they underlined that it requires *talent*. The concept of talent is also important musically. They underlined that people could play instruments and could sing folksongs as a result of their special talent that comes from birth.

Moreover, Yoruks legitimize their occupation by connecting it with a “pir” or by providing a support in accordance with their Islamic belief. For instance, Veysel Karani is the master of cameleer. Therefore, to fatten camels and to use them in carrying, is appropriate. Also they believed that sheep and the shepherd’s pipe are came from heaven. They argued that sheep is holy because they believed that the marks on the sheep, are the Hz. Muhammeds footprints and they accept that sheep as an angel. Moreover, according to a belief, pipe could make sounds with the help of a prophet during its invention. As a result of these evidence, their actions gain legitimacy.

Their social organization is arranged as tribe and race groups like the other similar pastoral communities in the world. In addition to this, they are especially underlined their tribe, oba and race groups when they are defining themselves.

Except from stockbreeding, weaving is the most important endeavor. When we look the pileless carpets they weaved we can see the icons that show which tribe they belong to. This support their identity arguments and they identify their community/group by the icons which they weaved into pileless carpets.

We can see only one melody in vocal throat playing which represent their tribe, race group and oba, which is performed by girls and women. Within the same group, songs performed with different words perceived as different airs although they are performed with the same melody. Same words can be used in a different group but they performed it by their own throat melody. This situation is the musical way of underlying their ethnicity within their origins.

Therefore, throat airs known as the names of their settling areas and the names of their communities. For instance; Hayta, Melli throat and Gökdere, Hasiçi throat describe community name and settlement respectively. In this respect, practice of throat playing has different functions. In many communities, throat playing has a meaning of love and it is used as a communication tool between young lovers. In different communities throat playing has different functions like; criticizing, condemnation, competition, quarrel and game.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
Y.ÖK. DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
EKLER LİSTESİ	x
SUNUŞ	xi
GİRİŞ	xii

BİRİNCİ BÖLÜM YÖRÜKLER

1.1. Köken Miti	1
1.2. Toplumsal Örgütlenme	2
1.3. Yaşam Kalıpları	4
1.4. Yazılı Kaynaklarda Orta Asya'dan Anadolu'ya Göç	8
1.5. Yörük-Türkmen Ayrımı	13
1.6. Yörük Kimliği	15
1.7. Günümüzde Yörüklerin Anadolu'daki Dağılımı	15
1.8. Demografi	17

İKİNCİ BÖLÜM YÖRÜK MÜZİĞİ

2.1. Müzik Edimi	20
2.2. Müzisyenlik ve Yetenek	22
2.3. Çalgılar ve Öğrenme Süreci	24
2.4. Kaval ve Kaval Dağarı	26
2.5. Müziksel ve Müzik Dışı Davranışların Meşruiyeti	29
2.6. Kaval Mitinde Sayı Simgeçiliği	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOĞAZ ÇALMA

3.1. Boğaz Çalma Tekniği	33
3.2. Boğaz Çalma Terimi	35
3.3. Cinsiyet Sınırlaması ve Seslendirme Ortamı	36
3.4. Boğaz Havalarının Kimlik Olarak Kullanımı	37
3.5. Boğaz Çalma Ediminin İşlevleri	40
SONUÇ	43
KAYNAKÇA	46
EKLER	50
ÖZGEÇMİŞ	54

EKLER LİSTESİ

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Kilimlerde görülen desenler	14
Şekil 2. Kilimlerde görülen imler	39

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Yarı göçebe yaşamda yayladan bir kesit	6
Fotoğraf 2. Kaval düdüğü	24
Fotoğraf 3. Kabak kemane	25
Fotoğraf 4. Kaval	27
Fotoğraf 5. Boğaz çalma tekniği	33
Fotoğraf 6. Aziz Yiğ	50
Fotoğraf 7. Cemile Ünay	51
Fotoğraf 8. İbrahim Yurdakul	51
Fotoğraf 9. İdris Kalkın	52
Fotoğraf 10. Hasan Çiçek	52

HARİTA LİSTESİ

Harita 1. Göç yolları	7
Harita 2. 16. yüzyılda Anadolu'da Yörük ve Türkmenler	11

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Anadolu'da göçebe nüfus	18
----------------------------------	----

NOTA ÖRNEKLERİ LİSTESİ

Örnek 1. Yeni Osmanlı Boğazı	34
Örnek 2. Sarıkeçili Boğazı	35

SUNUŞ

Doktora dersleri sırasında bir ödev konusu olarak başlayan çalışmanın doktora tezi olabileceği başlangıçta hiç aklıma gelmemiştir. Söz konusu ödev için birkaç kez Denizli'ye bağlı Acıpayam'a gitmiş tanışıklığımızın 1988 yılına dayandığı Cemile Nine'yle görüşme yapmışım. Ancak yörede başka boğaz çalma edimini gerçekleştiren kadın olmaması yüzünden bir süre aynı kişiyle sınırlı kaldım. Daha sonra bir bakıma iğneyle kuyu kazar gibi bulduğum kaynaklarla yaptığım görüşmeler sonunda danışmanımın da önerisiyle konuyu doktora tezi olarak hazırlamaya karar verdim.

Ancak bu durum güneybatı Anadolu'da yaşayan Yörükler arasında gerçekleştirilecek bir alan çalışması anlamına geliyordu. Dolayısıyla alan çalışması binlerce kilometre yol yapılarak gerçekleşti. Buldukları yaylalara ulaşmak için özel araç gerektiğinden kimi kez saatlerce dağlara yürümek zorunda kaldım. Tüm bu güçlüklerle karşın Yörüklerin konukseverliği ve ilginç verilere ulaşmam yorgunluğu unutturuyordu.

Bu nedenle çalışma sırasında yardımını gördüğüm onlarca kişi adına çalışmanın başlangıcını sağlayan Cemile Ünay ve yine ilk aşamada Acıpayam'da yaptığı kılavuzluk için Mehmet Yılmaz'ı rahmet ve saygıyla anıyorum.

Ayrıca alan çalışması için ekonomik destek sağlayan D.E.Ü Araştırma Fon Saymanlığı ve Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'ne özellikle teşekkür ederim. Bu destek olmasa alan çalışması bu denli geniş bir alanda gerçekleşmezdi. Bununla birlikte çalışmanın başından sonuna dek desteğini esirgemeyen ve bu çalışma sırasındaki zorluklara karşı beni her zaman yüreklendiren danışmanım Prof. Dr. Yetkin Özer'e teşekkürlerimi sunarım.

Her çalışmada olduğu gibi eksiklerimin olabileceği göz önüne alınarak yapılacak yeni çalışmalara bir basamak olmasını dilerim. Son olarak burada adını anmadığım çalışma sırasında desteğini gördüğüm herkese ve Yörüklere sonsuz teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

1988 yılında lisans öğrenimi gördüğüm sırada bölümümüzün “Ninni ve Beşik Türküleri” üzerine bir çalışma yapması söz konusuydu. Çalışma için alan olarak Denizli’nin Acıpayam ilçesi belirlenmişti. Denizlili olmam nedeniyle çalışma için barınma ve kılavuz kişi olanaklarını araştırmam önerilince severek kabul ettim. Bununla ilgili ön hazırlığın ardından çalışmayı onbeş kadar öğrenci ve beş öğretim elemanı 1988 yazı gerçekleştirdik.

Daha sonra 1995 yılında bu tezin danışmanı olan Prof. Dr. Yetkin Özer’in verdiği doktora dersi için bir ödev hazırlamam gerekiyordu. 1988’de yaptığımız çalışmada bir kadın (Cemile Ünay) ninni söylediikten sonra bunlardan farklı olarak parmağını boğazına bastırarak söylediği ve *boğaz havası* olarak adlandırdığı ezgiler söylemişti. O zaman ilgimizi çeken bu durum asıl konumuz olmadığı için üzerinde durmamıştık. Ancak *boğaz havasının ne* olduğu, bu ezgileri olağan biçimde söylemek yerine **neden** parmağını boğazına bastırarak söylediğini anlamanın ödev konusu olarak uygun olduğuna karar verdik. Bu doğrultuda ödev hazırlama amacıyla Cemile Ünay ile yaptığım görüşmeler aynı zamanda bu tezin de çıkış noktasını ve ilk verilerini oluşturdu. Dolayısıyla bundan sonra ilk adım olarak boğaz havası söyleyen, Cemile Ünay’ın *boğaz çalma* olarak adlandırdığı bu edimi bilen kaynak kişiler bulmaya çalıştım. Oldukça güç olan bu aşamada bulabildiğim kaynakların ortak özelliği Yörük olmalarıydı.

Bu noktadan sonra tez için gerekli verileri sağlamak amacıyla yapacağım alan çalışmasını Yörükler ve müzikleri üzerine yapmaya karar verdim. Yörüklerin kim olduğu, böyle bir edimin neden Yörükler arasında var olduğu ve boğaz çalma ediminin müzikleri içinde nasıl bir yere oturduğunu anlamak gibi bir genel çerçeve çizdim. Yazılı kaynaklar ve görüşme yaptığım kişilere göre Yörükler ağırlıklı olarak Anadolu’nun güneybatı kesiminde yer alıyordu. Bu nedenle Antalya, Isparta, Burdur, İçel, Adana, Konya, Karaman, Denizli ve Manisa’da alan çalışması gerçekleştirdim. Bu illerin yanı sıra boğaz çalma edimini bildiğini duyduğum bir kadın için Sakarya ve son zamanlarda düzenlenen Yörük şenliklerinin düzenlenmesinde katkı sağlayarak adını sıkça duyuran Yörük ve Türkmen Vakfı’nın çalışmaları hakkında bilgi almak için Ankara’ya giderek tamamlayıcı veriler toplamaya çalıştım. Cemile Ünay’la 1995 yılında başlayan alan çalışması çeşitli aralıklarla yapılan gezilerle 2002 yılına kadar sürdü.

Alan çalışması kapsamında boğaz çalma edimini bilenler başta olmak üzere çalgı çalanlar ve söyleyenlerle birlikte Yörüklerin kökenine ilişkin bilgisi olanlarla görüşmeler yaptım. Bu görüşmelerde ortak olarak Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ve Türk olmanın yanı sıra ait oldukları aşiret ve soy grubunu vurgulamaları nedeniyle Yörükleri bir bütün olarak ele almanın ötesinde dar anlamda kendilerini ait gördükleri etnisiteler düzeyinde ele almam gerektiğini anladım.

Boğaz havaları bu anlamda özel bir önem taşır. Çünkü bir topluluğu temsil eden tek bir boğaz havası ezgisi söz konusudur. Yani topluluğun boğaz havasını oluşturan ezgi aynı zamanda o topluluğun kimliğidir. Böylece bu ezgiyi duyan diğer topluluklar seslendireni görmese bile ezginin hangi topluluğa ait olduğunu bilir. Müziğin oyun, ninni, ağıt gibi bilindik işlevlerinin ötesinde bir topluluğu temsil eden işlevinin olması ve bunun Yörük kimliği, yaşam biçimi, geçim kaynakları dolayısıyla müzik dışı alanla bağının incelenmesi bu tezin ana odağını oluşturur.

Hayvancılığa dayalı göçebe yaşam Yörüklerin geleneksel yaşam biçimidir. Alan çalışması sırasında kaynaklarımın aktardığına göre boğaz çalma edimi asıl olarak bu yaşam biçimine özgüdür. Ancak Yörükler zamanla giderek yerleşik yaşam biçimine geçer. Dolayısıyla boğaz çalma edimi de giderek azalır. Ancak bunu bilenler vaktiyle göçebe ya da yarı göçebe yaşam sürmüş olan yaşlılardır. Bu nedenle alan çalışmasında boğaz çalma edimini asıl gerçekleştirildiği ortamda gözleyemedim. Ancak bunu bilerek çalışmayı sürdürmem bir sıkıntı oluşturmadı. Çünkü bu edimin gözlemi etnik kimlikle ilgili değil, burada önemli olan ezgi tiplerinin kimliği yansıtması olduğundan gözleme dayalı çalışma yapamama sorun yaratmadı.

Alan çalışmasında görüşme yönteminin yanı sıra toplumsal yaşamın müzikle ilişkisi ve görüşmelerde elde ettiğim kimi verileri denetleme için gözlem yöntemini kullandım. Bununla birlikte alan çalışması sırasında 1998 yılı bahar aylarına kadar yaptığım kayıtlardan oluşan bir kaset ve CD Kalan Müzik tarafından "Yörüklerde Müzik ve Boğaz Çalma" adıyla yayınlandı.

Çalışmanın birinci bölümü Yörüklerin kim olduklarını ve nasıl bir yapı gösterdiklerini anlamaya yönelir. Kökenleri konusunda alan çalışmasında toplanan verilerin yanı sıra literatür aracılığıyla özellikle tarihsel bilgiler verilir. Yaşam biçimine ilişkin kesim ise özellikle Yörük müziğini anlama açısından önem taşır. Görüleceği gibi Yörük olmak onlar için çok önemlidir. Ancak ait oldukları kendi grupları onlar için daha önce gelir.

Yörükler bugün Anadolu'nun çoğu bölgesinde yaşamakla birlikte ağırlıklı olarak görüldükleri yer güneybatı Anadolu bölgesidir. Bu bölge coğrafi olarak göçebe yaşam döneminde onlar için Anadolu'nun en uygun alanıdır. Hayvanları için gerekli yaz ve kış otlakları, iklim, yağışlar bakımından elverişlidir. Birinci bölümde ayrıca Yörüklerin Anadolu'daki dağılımı resmedilmiş buna her zaman kuşkulu bakmayı gerektiren demografik veriler eklenmiştir.

Göçebe yaşama dayalı hayvancılığın izlerinin her noktada hissedildiği Yörük müziği ikinci bölümde ele alındı. Çalgılar, türler ve dağarın yaşam biçimlerine, dünya görüşlerine nasıl uygunluk gösterdiğine ilişkin örnekler sergilendi.

Yörükler için yetenek kavramı müzik ve çobanlık açısından önemlidir. Bu uğraşların yeteneği olanlar tarafından yapılması onlar için daha geçerlidir. Aynı zamanda bu kişilere saygı duyulur topluluk tarafından övülür. Müzikle uğraşanların kimisi çalgılarında oldukça usta olmalarına karşın kendilerini müzisyen olarak tanımlamazlar.

Yörüklerin hayvancılık dışında en önemli uğraş alanları dokumacılıktır. Dokudukları kilimlere bakıldığında hangi aşiretten olduklarını simgeleyen imlerle karşılaşılabilir. Kilimlere bakıldığında hangi aşiret ya da gruba ait olduğu anlaşılabilir. Bu durum kimlikleri konusunda ait oldukları aşiret ya da soy grubunu vurgulayan söylemleriyle örtüşür.

Son bölümde *boğaz çalma* edimi anlatılır. Genç kız ve kadınlar tarafından gerçekleştirilen vokal boğaz çalma ediminde topluluğu temsil eden tek bir ezgi görülür. Aynı etnisite içinde değişik sözlerle seslendirilen ve farklı havalar olarak algılanan parçalar yine kendilerine ait aynı ezgi ile seslendirilir. Aynı sözler bir başka grup içerisinde kullanılabilir ancak ezgi kendilerine ait olan boğaz ezgisidir. Bu durum aşiret ya da etnisite kimliğini vurgulamanın müziksel yoludur. Herhangi bir gruba ait ezgiyi duyan farklı gruptan bir Yörük seslendireni görmese de ezgiden hangi gruba ait olduğunu anlayabilir. Boğaz havaları bu yüzden yerleşim alanlarını ve topluluk adını belirten adlarla anılır. Sözelimi Hayta boğazı, Melli ve Bozamathlı grubun, Gökdere ve Hasiçi boğazı yerleşim yerinin, köyün adı ile anılır. Bununla birlikte boğaz çalma edimi farklı işlevler yüklenir. Sevda içerikli olarak iki genç arasında iş gören işlevi bir çok toplulukta görülür. Farklı topluluklarda kınama ve yerme, yarışma, atışma ve oyun gibi işlevler yerine getirir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖRÜKLER

1.1. Köken Miti*

Bugün Türkiye’de yaşayan Yörükler Anadolu’ya nereden geldiklerine ilişkin olarak tartışmasız bir biçimde Orta Asya’yı işaret eder. Orta Asya’nın Türklerin anavatanı olduğu ve başta Anadolu olmak üzere dünya üzerine buradan dağıldıkları kabul edilir. Ancak Orta Asya’nın hangi bölgesinden Anadolu’ya göç edildiği kesinlik göstermez ama yine de Horasan ve civarı çıkış noktası ya da bir süre yaşanılan bölge olarak göz önüne alınır. Orta Asya’nın hangi bölgesinden geldiği konusundaki belirsizlik Anadolu’ya geline tarih için de geçerlidir. Hangi tarihte Anadolu’ya göç edildiği kesin olarak bilinmez ancak atalarının Malazgirt Savaşı’nı kazandıktan sonra göçün hız kazandığı düşünülür. Orta Asya’dan geldikleri yer ve zaman konusundaki belirsizlik yapılan göçün yüzyıllar önce gerçekleşmesine bağlanır. Aradan çok uzun süre geçmesi nedeniyle bu konudaki bilgilerin unutulması doğal karşılanır.

Bununla birlikte Anadolu’ya yapılan göçün bütün Yörüklerin yer aldığı bir göç olarak değil birbirinden ayrı gruplar halinde yapılması da önemli bir etkidir. Çünkü Orta Asya’da da gruplar halinde hayvancılık yaparak göçebe yaşam süren Yörükler bunu göçlerine yansıtır. Farklı topluluklar farklı zamanlarda Anadolu’ya göç eder. Dolayısıyla Yörüklerin tümü için geçerli ortak bir göç tarihi ve yeri söz konusu değildir. Ayrıca onlar için asıl önemli olan Orta Asya’dan gelmiş olmaktır. Kesin bir tarih ya da yer belirtmek o denli önemli değildir. Çünkü atalarının Orta Asya’dan gelmesi “Türk” olmalarının yeterli kanıtıdır.

---

* Bu kesim alan çalışmasında bu konuda görüşme yaptığım kaynaklarının ortak ifadelerine dayanılarak hazırlanmıştır. Yaşlılardan oluşan kaynaklarının ortak özellikleri ise geçmişte hayvancılığa dayalı göçebe ya da yarı göçebe yaşam sürmeleriydi. Anlattıklarının atalarından ve dedelerinden duydukları bilgiler olduğunu, onların da bu bilgileri yine atalarından edindiklerini belirttiler.

Bu nedenle Yörüklerin kökeni konusunda Orta Asya'nın özellikle vurgulanması aynı zamanda Türk soyundan olmaya yapılan bir gönderme niteliği taşır. Atalarının Orta Asya'dan gelmesi dolayısıyla "Türk olmak" Anadolu'daki diğer etnik gruplardan kendilerini ayırma ve üstün görme açısından da önem taşır. Bu durum onlar için ortak bir övünç ve gurur kaynağıdır. Bu açıdan Yörük olmayı "öz Türk" olmak ile eş anlamlı görürler.

Yörüklerin kökene ilişkin ifadelerinin aynı zamanda resmi tarihle örtüşmesi de ilgi çekicidir. Özellikle Cumhuriyet döneminde başlayan çalışmalar Türklerin kim oldukları ve nereden geldiklerine yönelir. Orta Asya'nın Türklerin anavatanı olduğu ve Anadolu'ya yapılan göçler sonucu gelenlerin bugün Türkiye'de yaşayan Türklerin ataları olduğu görüşü ağırlık kazanır. Anadolu'nun kapılarının 1071 yılındaki Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türklere açıldığı kabul edilir. Açıklamaları resmi tarih ile uyum gösteren Yörük kaynaklarını kendilerini Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli olarak görür.

1.2. Toplumsal Örgütlenme

Yörükler arasındaki örgütlenme biçimi **aşiret** biçiminde kendini gösterir. Genel anlamda aşiret, üyelerinin akrabalık ve aynı soydan gelme nedeniyle birbirine bağlı olduğu, ortak bir dil, kültür ve tarihsel geçmişi paylaşan insanların oluşturduğu bir birim olarak tanımlanabilir (Winthrop 1991:307). Bu yapı dünya üzerinde pastoralizm, avcılık ve toplayıcılık, balıkçılık gibi uğraşlar sergileyen başka topluluklarda da görülür. Ekonomileri kendi kendilerine yeterlilik gösteren bu topluluklarda üretim akrabalık temeline dayalı toplumsal ilişkiler aracılığıyla gerçekleşir. Anne ya da baba soyundan büyüklerin de yer alabildiği geniş bir aile, başka bir deyişle hane halkının üretimde önemli bir rolü vardır.

Yörüklerin sözünü ettiği Orta Asya'dan Anadolu'ya ayrı topluluklar olarak yapılan göç, aslında farklı aşiretlerin göçüdür. Göçebe hayvancılığa dayalı ekonomileri bulunan aşiretler bu modeli de Anadolu'ya taşırlar.

Aşiret adları beslenen hayvanlardan türetilmiştir. Karakoyunlu, Karakeçili, Sarıkeçili, Sarıtekeli, Karatekeli gibi adlar yine Orta Asya kökenlidir. Ayrı ayrı kabileler halinde yapılan göç sırasında kim en çok hangi hayvanla göçmüşse onun adını alır, örneğin hayvanları içinde karakoyunu olanlar Karakoyunlu, sarıkeçisi çok

olanlar Sarıkeçili adı ile anılır (Görüşme 1997b). Ancak bir aşiretin kendi içinde ayrılarak yine aynı ad altında farklı yerlerde varlığını sürdürmesi söz konusudur. Sözelimi buna bağlı olarak bugün Isparta, Burdur, Antalya, Konya hatta Şanlıurfa'da kendilerini Sarıkeçili olarak tanımlayan topluluklar vardır. Burada kullanılan ad aynı olmakla birlikte artık bu topluluklar ayrı birer birim olarak göz önüne alınmayı gerektirir.

Bununla birlikte Yörükler için yalnızca aşiret biçiminde bir toplumsal örgütlenme söz konusu değildir. Aşirette olduğu gibi ortak akrabalık bağlarına dayanan soy ya da geniş aile kümeleri bir başka örgütlenme biçimidir. Bu kümelerin üyeleri aynı zamanda bir aşiret üyesi olarak da kendini tanımlar. Ancak aşiret içinde gerçekleşen bölünmeler sonucu bir aile büyüğünün çevresinde örgütlenme gerçekleşir. Dolayısıyla bu yeni topluluk aile reisinin adıyla anılmaya başlar. Bu anlamda bağlı oldukları aşireti bir çatı olarak benimseyen ve bu çatı altında bağlı olduğu aşirete rağmen ayrı olmayı da hedefleyen bu soy kümeleri aynı zamanda ayrı birer *etnisite* olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte ataterkil aile yapısı gösteren Yörüklerde aile reisinin erkek olması nedeniyle topluluğun onun soyundan geldiğini belirten “Hacıhüseyinli”, “Adilli” gibi adlar ortaya çıkar. Bu topluluk üyeleri kendilerini tanımlamada bağlı oldukları aşiret ve soy kümesinin adını birlikte kullanır.

Sözelimi İzmir çevresinde yaşayan Karatekeli Yörükleri, “Duruhocalı”, “Topallı” ve “Karnıkaralı” olmak üzere üçe ayrılır. Bu ayrım Karatekeli aşiretine bağlı üç kardeşin soyuna bağlı olarak yapılır. Üç kardeşin en büyüğü kendi halinde sakin bir kişiliktir. Bu yüzden onun soyundan gelenlere “Duruhocalı”, ayağı aksak olanın soyuna “Topallı”, karnında bir ben bulunan kardeşin soyundan gelenlere ise “Karnıkaralı” adı verilir (Görüşme 2000c). Dolayısıyla bir soya bağlı üye kendini tanımlamak için *Karatekeli aşiretinin Duruhocalı kolundanız* söylemini kullanır. Böylece hem üyesi olunan soy kümesi hem de bu kümenin bağlı aşirete vurgu yapılmış olur.

Benzer bir örnek olarak Isparta iline bağlı Şarkıkaraağaç Gedikli köyünde yaşayan Yörükler verilebilir. Köyde yaşayanlar kendilerini Honamlı aşiretinin “Ötğünlü” kolundanız diye tanıtır. Ötğünlü adının nereden kaynaklandığını ise

Vaktiyle Ötgün Hasan adında biri varmış. Kuş ve hayvan taklitleri yapar, güzel sesler çıkartmış. Bu yüzden ona Ötgün Hasan denilmiş. İşte biz Ötgün Hasan'ın soyundan geliyoruz (Görüşme 2000a) diye açıklarlar.

Kaynakların ifadelerinde üyesi oldukları soy grubunu bir aşirete bağlı olarak dile getiriyorsa bunun için soy grubunu aşiretin bir kolu olarak aktardı. Ancak aşiret adını vermeden doğrudan üyesi olduğu soy grubunu belirtmek için kullanılan terim ise **oba** idi. Sözelimi Ötgünlü obası, Duruhocalı obası gibi. Soy grubunu karşılayan oba terimi aşiretten ayrılarak akrabalığa dayalı olarak kurulan bir birimi ifade eder. Bu göçebe yaşam için yaklaşık on-oniki çadırlık birimdir. Eğer oba yerleşik yaşama geçmiş bir birim ise artık **mahalle** adını alır (Görüşme 2002a). Dolayısıyla bir aşirete bağlı olarak oluşan soy kümeleri ya da diğer adıyla oba ve mahalle aynı zamanda birer etnisitedir. Bu yüzden anlatımda bu terimlerin kullanılması aynı anlamdadır.

Göçebe yaşama ilişkin çadır, çadır halkı, yurt, mesken gibi anlamları olan obanın oluşumunda hayvanların sayısının önemi vardır. Beş-on çadırdan fazla olduğunda hayvanlar için gerekli otlak alanı yetersizlik gösterir. Bu yüzden akrabaların bir araya geldiği bir oba oluşur. Bugün oba yerine mahalle kullanılmaktadır (Eröz 1991:44).

1.3. Yaşam Kalıpları

a. Göçebe yaşam: Yörüklerin geleneksel yaşam biçimidir. Aşiret ya da oba yıl boyunca beslediği hayvanları için uygun otlak alanlarına doğru bir sürekli bir yolculuk halindedir. Dolayısıyla mevsimlere ve iklime bağlı olarak konaklamaların yapıldığı bir yer değiştirme söz konusudur. Yaz mevsimi yüksek dağ ve yaylada, kış mevsimi ise ılıman iklimdeki alanlarda geçirilir. Beslenen hayvanların doğum, büyüme ve gelişme özellikleri doğrultusunda bir göç döngüsü izlenir. Bir yerde sabit olarak toprağa bağlı olmadan süren bu yaşamda ev, çadırıdır. Beslenen hayvanların cinsine ya da aşiretlerin özelliklerine göre farklılık gösterebilen çadırlar kolay taşınabilir, kurulabilir ve sökülebilir olması nedeniyle hareket halindeki bu yaşamın önemli bir parçasıdır. Koyun ve keçi gibi ağırlıklı olarak beslenen hayvanların yanı sıra çadır ve ev eşyalarını taşımak için deve beslenir. Yörükler ise göçü yürüyerek gerçekleştirir.

Temel geçim kaynağı hayvancılık olduğundan, tarımla uğraşma ve tarım ürünlerinden gelir sağlama söz konusu değildir. Tarıma dayalı tüketim ürünleri değiş-tokuş yoluyla ya da parayla satın alınır. Sürekli hareket halinde oldukları için hayvanlardan elde ettikleri ürünler için iyi pazar olanakları yaratabilir ekonomik ve siyasi açıdan zor durumda olduklarında çok çabuk buldukları yerden ayrılabilirler (Kunze 1994a:9).

Ancak Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerek siyasi baskılar gerekse ekonomik koşullar yüzünden 18.yüzyıl ve özellikle 19. yüzyılda bu yaşam biçimi giderek terk edilmeye başlanır. Bu yaşam biçiminin bırakılması aşiretler ve obalara göre farklı zamanlarda gerçekleşir. Yine toplulukların kendine özgü koşulları nedeniyle daha önceki yüzyıllarda da göçebe yaşamdan vazgeçilmesi söz konusudur.

Günümüzde göçebe yaşam süren Yörük yok denecek kadar azdır. Alan çalışması sırasında kış aylarını Mersin'e bağlı Erdemli, Gülnar, Bozyazı ve Aydınçık dolaylarında geçiren Sarıkeçili aşiretinden birkaç oba gördüm. Sayıları ancak birkaç yüz kişiyi bulan Yörükler dışında İzmir Selçuk dolaylarında kışlayan iki çadırılık bir aile dışında göçebe Yörükle karşılaşmadım.

b. Yarı göçebe yaşam: Göçebe yaşamdan farklı olarak, kış ayları bir köyde ya da köy yakınlarındaki sabit bir evde geçirilir. Yani kışın çadır yerine bugün bildiğimiz anlamdaki taş, kerpiç ve betonarme evler kullanılır.

Beslenen hayvan sayısı göçebe yaşama göre daha azdır. Çünkü tarım giderek ağırlık kazanmaya başlar. Hayvanlarının kışlık yiyeceklerini sağlamanın yanı sıra tarım ürünlerinin satışı yapılarak gelir elde edilir. Aynı zamanda göç yolları üzerinde konaklama yapılan alanlarda verilen otlak kiralalarının artması ve yerleşik olarak yaşayanların ekinlerine hayvanların verdiği zarar Yörükleri kısıtlamaya başlar. Buna rağmen göçebe yaşam 18. ve 19. yüzyıldan başlayarak Cumhuriyet döneminde özellikle 1950 li ve 60 lı yıllara kadar Yörüklerin ağırlıklı yaşam biçimidir.

Göçebe yaşama göre göç yolu artık daha dar bir alanda gerçekleşir. Kışın ardından gidilen yüksek otlak alanları olan yaylalar için daha yakın olanları yeğlenmeye başlar. Ayrıca kimi aşiretler Osmanlı İmparatorluğu döneminde edindiği tapulu yaylalarına yakın olan yerlerde kış mevsimini geçireceği köyleri mesken edinir (Görüşme 1997b).

Kış mevsiminin ardından bahar aylarında yaylalara doğru başlayan göç, **yayla göçü**, sonbaharda kış mevsiminin geçirildiği **kışlak** alanlara yapılan göç ise **sahil göçü** adını alır. Yayla göçü zamanının gelmesi sabırsızlıkla beklenir. Çünkü yayla beslenen hayvanlar için taze otlar, Yörükler içinse kendilerini olabildiğince özgür hissettikleri yer anlamına gelir (Görüşme 1996c). Göç hazırlıkları günler öncesinden başlar. Develerin süslenmesi ve Yörüklerin yeni giysiler giymesi ile oluşturulan **göç katarının** görkemli olması, göç yolları üzerinde yerleşik olarak yaşayanlara karşı saygınlık oluşturma nedeniyledir (Görüşme 1996a).

Fotograf 1. Yarıgöçebe yaşamda yayladan bir kesit

Bununla birlikte yarı göçebe yaşam sergileyen aşiret ve obalar için önemli bir yer tutan göç zaman içerisinde bir değişim gösterir. 1950 li yıllarda çadır ve diğer eşyaların taşınmasında süslü develer kullanılırken 1970 lere gelindiğinde artık devler yerini traktör ve kamyon gibi motorlu araçlara bırakır. Hayvanlar ve eşyalar bu araçlarla taşınır. Yayla göçü sırasında yeni giysiler giyilirken artık giysiler yerleşik olarak yaşayan köylülerin giysilerine benzer bir duruma gelir (Johansen-White 2002:84-85).

Günümüzde tarımın giderek ağırlık kazanması ve göçün gerçekleşmesine karşı oluşan zorluklar sonucu yarı göçebe yaşam süren Yörükler de giderek azalmaktadır. 1997 yazı Isparta ili Anamas yaylasında yirmi kadar çadırda yarı

c. Yerleşik yaşam: Diğer iki yaşam biçiminde olduğu gibi göç artık söz konusu değildir. Bütün bir yılı sabit olarak evlerinde geçirirler. Temel geçim kaynağı başta tarım olmak üzere diğer alanlardır. Bu alanlar, turizmden kamu personeli olmaya, esnafıktan yurtdışında işçiliğe kadar çeşitlilik gösterir.

Hayvancılıkla uğraşanlar hayvanlarını yaylalara ve otlak alanlarına taşımak yerine evlerinin yakınındaki besihanelerde beslerler. Beslenen hayvan sayısı ise iyice azalmıştır. Kimi aileler yalnızca kendi gereksinimlerini karşılayacak kadar hayvan beslemektedir. Günümüzde Yörüklerin neredeyse tamamı yerleşik yaşam sergilemektedir.

Yukarıda anlatıldığı gibi Yörüklerin yaşam biçimi göçebe yaşamdan yerleşik yaşama doğru bir süreç izler. Bu süreçte görülen göçebe ve yarı göçebe yaşam benzeri hayvancılığa dayalı göçebe yaşam süren topluluklar Avustralya anakarası dışında dünyanın farklı bölgelerinde izlenebilir. Afrika'nın kuzeyinden güneyine, Arabistan yarımadasından Asya'ya, Avrupa'ya pek çok ülkede hayvancılığa dayalı farklı biçimlerde de olsa göçebe pek çok topluluk bilinmektedir. Beslenen hayvanlar ise geyik, öküz, koyun, keçi ve lama gibi çeşitlilik gösterir. Bunun nedeni daha çok üzerinde bulunulan coğrafyanın iklim ve bitki örtüsüdür.

Literatürde göçebenin karşılığı olarak kullanılan *nomad* kelimesi Grekçe ve Latince'deki *nemo*-otlatmak, çimlenmesine izin vermek- kelimesine dayanır. Zamanla *nemo* kökünden türeyen *nomas* kelimesi otlanan hayvan sürüleriyle birlikte göçen anlamında kullanılmaya başlar. Göçebeliğin ise yaban koyun, keçi ve ineklerinin evcilleştirilmesiyle birlikte İ.Ö. 7. yüzyılda güney Anadolu, Filistin ve güney İran çevresinde başladığı bilinir (Kunze 1994b: 45-46).

1.4. Yazılı Kaynaklarda Orta Asya'dan Anadolu'ya Göç

Anadolu Selçuklu Devleti kurulmadan önce 11. yüzyıl başlarında Doğu Anadolu'ya başlayan akınlar 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı'na kadar aralıksız olarak devam eder. (Turan 2000:241-242). Malazgirt Savaşı'ndan sonra geçen 8-10 yıl içerisinde Anadolu, Orta Asya'dan yoğun göç almaya başlar. Fethin ardından ülke Oğuz kümelerince doldurulur. Anadolu ile Türkistan arasında oluşan göç yolundan 13. yüzyılın ilk yarısının ortalarına doğru Türkistan, Horasan ve

Azerbaycan'dan Anadolu'ya birbiri ardına kalabalık Türkmen kümeleri gelmeye başlar (Sümer 1972:XIII).

Rakamlar her zaman olduğu gibi kuşkulu bakmayı gerektirse de 13. yüzyıl ortalarında Anadolu'da oldukça kalabalık bir Türkmen nüfusu bulunduğu belirtilir. İbn Said'e göre Denizli merkez olmak üzere bu bölgede 200.000 çadırlık Oğuz/Türkmen yaşamaktadır. Kastamonu ve çevresinde 100.000, Karabuli adı ile geçen Ankara'nın kuzeyindeki bölgede 30.000 Oğuz/Türkmen çadırı bulunmaktadır (Turan 2000:244).

Yukarıda yer alan bilgilerden de anlaşıldığı Anadolu'ya göç edenler arasında Yörük adı anılmamaktadır. Kaynaklarda bu dönemde göç edenler için Oğuz boyları ya da yalnızca Türkmenler denilmektedir. Ancak bu konudaki genel yaklaşım Türkmenler ile Yörüklerin aynı soydan olması nedeniyle Türkmen kelimesinin kullanımının zaten Yörükleri de kapsadığı yönündedir. Yörüklere ilişkin ilk yazılı belgeler ise Fatih Sultan Mehmed döneminde (1451-1481) görülmektedir. Bu dönemdeki bir kanunname (hicri 893) Rumeli'ndeki Yörüklere ilişkin düzenlemeler yer alır (Ahmet Refik 1989:V). Bu düzenlemede Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'ni fetih ve iskanında Yörüklerin nasıl teşkilatlanacağı belirtilir.

Bununla birlikte Selahaddin Çetintürk, Fatih Kanunnamelerinde kullanılan Yörük teriminin etnik bir anlam taşımadığını yalnızca hukuki bir düzenleme nedeniyle böyle adlandırıldığı vurgular. Yörük deyiminin Türkmen gibi göçebe yaşam biçimini belirtmek için kullanıldığını belirtir (1943:109). Yörüklerin Rumeli'ndeki başlıca görevlerini ise şöyle sıralar:

1. *Yörük*'ler sahillere yerleştirilmişlerdir: Bunlar gemi malzemesi temin ve gemi yapımında kullanılmışlardır.
2. Büyük yollar üzerinde yerleştirilmişlerdir: Yolların emniyeti, derbentçilik, yolların tamir, su yolları yapılması, köprü inşası, tamiri ve muhafazası, menzillere zahire toplanması ve bunların korunması ilah.

3. Madenler civarına yerleştirilmişlerdir: Devletin cephane ve mali kudretini sağlarlar. Bunlara yaptıkları iş bakımından iki grup daha eklenebilir:
4. Orduda büyük nakliye işleri: topların nakli ilah.
5. Devlet eliyle kurulan yapılar ve kalelerin onarılma işleri. (Çetintürk 1943:111-112).

Orta Asya'dan Anadolu'ya gerçekleşen Oğuz Boyları'nın göçü, 11. yüzyıldan başlayarak Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde de sürer. 16. yüzyıla kadar göçebe yaşam süren Türkmen ve Yörükler Osmanlı İmparatorluğu'nun iskan politikaları doğrultusunda yerleşik yaşama geçmeye zorlandılar. Yerleşik yaşama geçenlerin çoğunluğu Orta Asya'dan taşıdıkları Yazır, Yüreğir, Salur gibi adları yerleştikleri yerlere verdiler (Kum 1949:5-70). Yerleşik yaşama geçenlerin yanı sıra buna uymayarak karşı çıkanlar ve başka bölgelere kaçanlar da oldu. Bununla birlikte kimi aşiretler kendiliğinden yerleşik yaşamı yeğlediler. 16. yüzyıla gelindiğinde yerleşim konusundaki bu farklı gelişimler sonucunda Yörükler özellikle Anadolu'nun batısında, Türkmenler ise doğuda yer aldılar.

16. yüzyıl aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğunun iskan politikaları doğrultusunda Yörüklerin Anadolu dışına gönderildiği dönemdir. İmparatorluğun batıya doğru yayılması ve yeni fetihler sonucunda ele geçirilen topraklara Yörük toplulukları yerleştirilmiştir. Yusuf Halaçoğlu'na göre Rumeli'nin Türkleştirilmesinde konar-göçer ögelerden yararlanılmasının nedeni, sürekli yaylak ve kışlak hayatı sürmeleri nedeniyle yerleşik olarak yaşayanlara oranla daha kolay iskan edilebilmeleri olmalıdır (1991:15). Bu doğrultuda Rumeli'nde başlarında bulunan reislerin ya da Naldöken, Tanrıdağı, Vize, Ofcabolu, Selanik ve Kocacık Yörükleri gibi yerleştikleri yerlerin adlarıyla anılan Yörük toplulukları yer alır.

Rumeli dışındaki bir başka iskan bölgesi Kıbrıs adasıdır. Nazım Beratlı "Kıbrıslı Türklerin Tarihi" başlıklı kitabında Anadolu'dan sürgün yoluyla adaya gönderilen Yörük ve Türkmenlere geniş yer verir. Sultan Selim II (1566-1574) döneminde İçel, Karaman, Yozgat, Rum, Dulkadiriye, Bozok, Teke, Kadirli ve Uşak illerinden sürgünler gerçekleştirilir. Beratlı'ya göre bu sürgünlerin nedeni o dönem Anadolu'da yaşanan Alevi ayaklanmalarıdır ve bu nedenle Alevi Türkmen boyları adaya zorla gönderilir (1995:128).

Halaçoğlu, Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. yüzyıldaki iskan siyasetini beş başlık altında ele alır ve konar-göçer aşiretlerin yerleşimi bu ilkeler doğrultusunda gerçekleşir.

1. Konar-göçerlerin terkedilmiş harab ve boş alanlara yerleştirilmesi
2. Yerlerini terk eden ahalinin eski yerlerine yerleştirilmesi
3. Konar-göçerlerin yaylak ve kışlaklarına iskanı
4. Sürgün yoluyla yapılan iskanlar
5. Konar-göçerlerin kendiliğinden yerleşmeleri (1991:VII-VIII).

Rakka ve Kıbrıs'a yapılan sürgünler, 17 ve 18. yüzyılda yerleşik olarak yaşayanlara verilen zararların artması ve düzensiz davranışlar sonucu ortaya çıkar. Yoksunluk bölgeleri olarak değerlendirilen bu yerlere sürülerek cezalandırılırlar. Rakka'ya sürgünün bir başka nedeni de Anadolu'nun güney sınırlarını Araplara karşı koruma düşüncesidir (Halaçoğlu 1991:110).

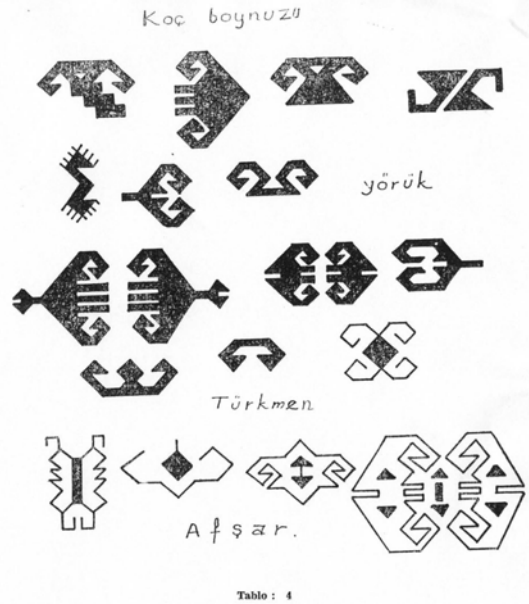
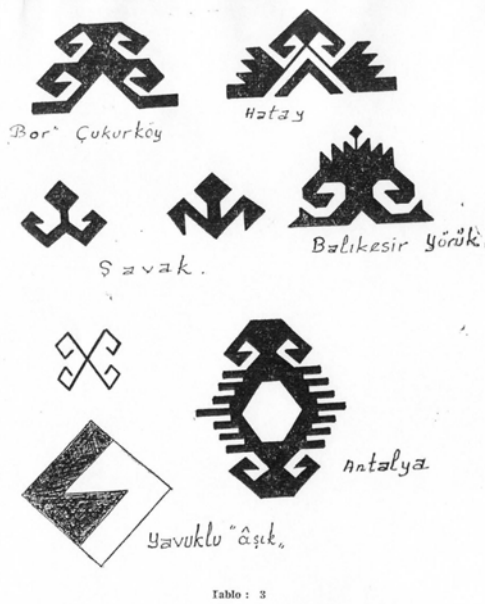
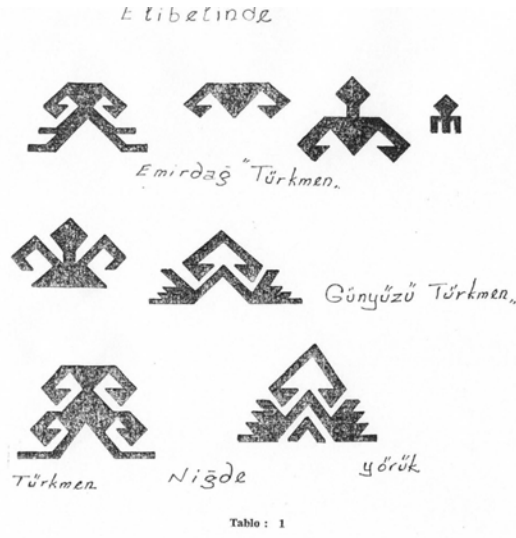
Görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğu döneminde Yörük ve Türkmenlerin yerleştirilmesi Anadolu ile sınırlı kalmamıştır. İmparatorluğun izlediği bu politikalar çoğun onların cezalandırılması ya da yeni ele geçirilen alanların hareket ve direnç gücü yüksek bu topluluklarca korunması amacına yöneliktir.

1.5. Yörük-Türkmen Ayrımı

Orta Asya'dan Anadolu'ya göçe ilişkin literatürde görüldüğü gibi Yörük ve Türkmen terimleri sürekli olarak yan yana kullanılmaktadır. Bunun nedeni Yörük ve Türkmenlerin Türk oldukları ve aynı soydan geldiklerini kabul eden genel görüştür. Bununla birlikte Yörüklere ilişkin ilk yazılı belgelerin Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) döneminde görülmesi nedeniyle önceki dönemde kullanılan Türkmen kelimesinin Yörükleri de kapsadığı düşünülür.

Bununla birlikte Anadolu'ya göç eden Türkmenler giderek göçebe yaşam biçimini bırakarak yarı göçebe ve yerleşik yaşama geçer. Dolayısıyla 15. yüzyılda göçebeliği sürdüren için Türkmen yerine Yörük denilmeye başlar (Tayfur 2001:122). Bu yaklaşıma göre Yörük göçebe yaşamla eş anlamlı olarak, Türkmen ise yerleşik yaşama geçenler için kullanılmaktadır. Dolayısıyla yaşam biçimine bağlı olarak bir ayırım söz konusudur. Ancak daha sonra Türkmenlerden Yörüklerin bulunduğu yerlere göçenler Yörük değil yine Türkmen olarak adlandırılmaktadır (Tayfur 2001:122). Buna bağlı olarak Anadolu'nun doğusunda yerleşenlerin Türkmen, batısında göçebe ve yarı göçebe yaşam sürenlerin Yörük olduğu kabul edilir. Yörüklerin tümü Türkmen olarak değerlendirilmekle birlikte her Türkmen Yörük sayılmaz. Bunun nedeni Yörüklüğün göçebe hayvancılıkla eş anlamlı olarak görülmesinden dolayı yerleşik yaşama geçenlerin Yörük olamayacağıdır (Kum 1949: s.5-70). Kronolojik olarak yapılan bir değerlendirme ise önce Türkmen olarak Orta Asya'dan geldiği, daha sonra göçebe hayvancılık sürenlerin Yörük olduğu ve Yörük aşiretlerinin bölünerek obalar haline geldiği yönündedir (Gökbilgin 1957: 7-8).

Bununla birlikte bu ayırım Anadolu'da önemli bir yeri olan dokumalarda da karşımıza çıkar. Sözelimi dokumalarda görülen renklere bakıldığında Türkmen parlak kırmızı rengini kullanırken Yörük koyu fes rengini kullanır. Afşarlar ise gül kırmızı rengini seçer (Durul 1974: 278). Renklerde görülen bu ayırım desenlere de yansır. Türkmen, Yörük ve Afşarların aynı adı taşıyan desenleri farklı biçimde kullandığı görülür.

Şekil 1. Kilimlerde görülen desenler (Durul 1974)

Öte yandan alan çalışması sırasında kaynaklarım Yörük-Türkmen ayrımı konusunda genellikle resmi tarihe uygun ifadelerde bulunmakla birlikte kimileri inanca ilişkin bir ayırımdan söz ettiler. Buna göre yarı göçebe yaşam gösteren Tahtacıların Yörüklerle benzer bir yaşam sürmesine karşın ayrı olarak yani Türkmen olarak adlandırılmaları gerekmektedir. Dolayısıyla bir Tahtacı'ya sorulduğunda Yörük değil Türkmen olduğunu belirtir (Görüşme: 2000c, 2002a). Bu ayrımı

Tahtacıların alevi inancı taşımaları nedeniyle yapmakla birlikte inanç konusunu hassas olarak değerlendirmeleri yüzünden aynı soydan geldiklerini ve Türk olduklarını dile getirdiler. Bununla birlikte inanç konusuna odaklanmış bu ayırım aslında yapılan uğraşı da vurgular. Tahtacılar aynı zamanda hayvancılıkla uğraşmayıp ağaç işleri ile geçimlerini sağlamaları nedeniyle de Yörüklerden ayrılmaktadır.

1.6. Yörük Kimliği

Alan çalışmasında görüştüğüm kaynaklarım kendilerini tanımlamada öncelikle Yörük olarak yansıtır. Onlar için Yörük olmak Orta Asya kökenine bağlı olarak düşünülür ve Türk olmakla eş anlamlıdır. Bu durum aynı zamanda onlar için kendilerini diğerlerinden ayrı gördüklerine neden olur. Bununla birlikte Yörük kimliği altında asıl olarak vurgulanan üyesi oldukları aşiret ya da soy grubudur. Dolayısıyla Yörüklük altında bulunmaktan gurur duyulan bir şemsiye görevi görür. Ancak aşiretler ve soy grubunun öne çıkması aynı şemsiye altında yer alan farklılaşmayı işaret eder.

Öte yandan Orta Asya kökeninin özellikle vurgulanması ve geçmişin bu denli farkında olma aynı zamanda Yörükler için bir birlik kaynağı oluşturur. “Öz ve gerçek” Türk olmayla özdeş sayılan bu birliğin günümüzde yeniden canlandırılmaya çalışıldığı görülür. Buna bağlı olarak son on yıl içerisinde Yörüklerin yoğun olarak yaşadıkları merkezlerde düzenlenen Yörük ve Türkmen Şenlikleri bu birliği pekiştirmeyi de hedef alır. Bu anlamda 1993 yılında kurulan Yörük ve Türkmen Vakfı (Yör-Türk Vakfı) nın kuruluş amaçlarının başında Türklük duygusuyla PKK terörüne karşı Türklerin dolayısıyla Yörük ve Türkmenlerin bir araya gelmesini sağlamak gelir (Görüşme 1999a).

1.7. Günümüzde Yörüklerin Anadolu'daki Dağılımı

Yörüklerin göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçiş için Anadolu'da yeğledikleri alanlar göçebe hayvancılık sürdürdükleri yerler veya buralara yakın alanlardır. Bu yüzden çoğun yaylak yada kışlaklarına yerleşmişlerdir. Söz konusu yerler iklim, bitki örtüsü, yağış, su kaynakları gibi özellikleriyle göçebe hayvancılığa uygunluk gösteren Toros Dağları üzerinde ve çevresindedir. Yavaş yavaş ve aralıklarla gerçekleşen bu yerleşimler sırasında göçebe yaşam sürdüren topluluklar yine aynı nedenlerle Toroslar çevresinde yoğunluk gösterir. Bu nedenle bugün Yörükler güneybatı Anadolu'da yoğun olarak yaşarlar. Başta Antalya, Mersin ve Adana olmak üzere Konya, Karaman, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa,

Balıkesir, Uşak, Afyon, Kütahya ve Gaziantep illeri Yörüklerin yaşadığı yerler arasındadır. Aşiret toplumlarının ortak bir özelliği olarak daha çok ekonomik ve politik nedenler yüzünden kolayca yer değiştirebilen göçebe toplulukların Osmanlı İmparatorluğu döneminde farklı yerlere dağılmaları yüzünden Yörükler yukarıda saydığım iller dışında da Anadolu'nun daha birçok yerinde karşımıza çıkabilir. Bu nedenle Yörüklerin yaşadığı yerler yalnızca güneybatı Anadolu ile sınırlı değildir. Kuzeyde Karadeniz Bölgesi'ne dek uzanan bir dağılım gösterirler. Bununla birlikte aynı aşirete bağlı ancak birbirinden ayrı topluluklar olarak yaşamaları sonucu aynı aşiretin farklı alanlarda yerleşmesi de söz konusudur. Sözelimi Sarıkeçili aşiretine bağlı kimi toplulukların Burdur, Isparta, Konya ve Antalya'da yerleştikleri görülür. Yine bununla ilgili olarak Bolkar (Bulgar) Dağları üzerindeki yaylalarında görüşüğüm Karakoyunlu aşiretinden Mümin Kurtoğlu kendilerinin Antalya'daki Karakoyunlu'larla akraba olmalarına karşın zamanla onlardan ayrılarak Adana dolaylarına geldiklerini ve yerleştiklerini aktardı (Görüşme 1997d).

Abdülhamit II (1876-1909) döneminde gerçekleştirilen iskana karşı çıkan Karatekeli'ler bu yüzden yer değiştirir. Karatekeli'lerin Anadolu'daki bu dağılımı aynı aşiret üyelerinin ne denli farklı yerlere gidebileceğini göstermesi açısından ilgi çekicidir:

İskan etmişler bizi buraya, devlet bunlara tarla vermiş, bunları sıtma tutmuş, arızalanmış adamlar, rezil oluncak bütün Yörük, bu havalinin Yörüğü ne yapalım? Kaçıyorlar Şam'a. Ondan sonra Şam'a bakıyorlar, Şam'da iş yok, hemen geri dönüyorlar. Velhasılı rezil olmuşlar. O ülke yaramaz bir ülkeymiş. İki sene falan sürüyor bu gidiş geliş. Karnıkaralılardan bir kısmı orada kalıyor, gidip geliyorlar yanına ama pek memnun değiller. Şimdi oradan gelirkene birazı Adana Ceyhan Dokuztekne'de kalıyor. Birazı da Antalya'ya gidiyor ama Antalya'yı pek benimsemiyor gene Tekeliler, oradan Bilecik'e aktarıyor birazı ama gene pek tutunuk değil, Samsun yöresine gidiyor orada da tutunamıyor, başka Yörükler tutunmuş, onlar doğru gelmişler buraya. Salihli, Turgutlu bu yörede var bizim Tekeli'den (Görüşme 2000c).

1.8. Demografi

Gerek Osmanlı İmparatorluğu gerekse Cumhuriyet döneminde kaynaklarda yer alan Yörük nüfusuna ilişkin veriler yaklaşık değer vermekten öteye gitmez. Bunun en önemli nedeni İmparatorluk döneminde ilk genel nüfus sayımının ancak 1831 yılında yapılmasıdır. Bu sayımın amacı Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından düzenlenen yeni ordu için gerekli kaynakların saptanması ve yeni vergi alanlarının bulunmasına yöneliktir. Sayımın ne denli sağlıklı gerçekleştirildiği kuşkusunun ötesinde göçebe olarak yaşayan Yörüklerin asker olma ve vergilendirilme kaygılarından dolayı yer değiştirerek sayımda yazılmadıklarını düşünmek yanlış olmaz. Bununla birlikte Osmanlı dönemine ilişkin Yörük ve Türkmen nüfusuna ilişkin veriler daha çok *Tapu-Tahrir Defterleri*'ne dayandırılarak verilmektedir. Ancak söz konusu defterlerin yazımında da kimi toplulukların göçebe hayvancılık nedeniyle mevsime bağlı olarak yer değiştirme gereksiniminden dolayı yazılmamaları olasıdır. Öte yandan kimi toplulukların aralarında 20-30 yıllık süreler bulunan tahrir defterlerinden izlenebileceği gibi ilk birkaç defterde yazılı iken sonradan adlarının görülmemesi adı geçen toplulukların izinin sürülmesini güçleştirir (Bulduk 2000:73). Bu topluluklar isim değiştirmiş, bir başka topluluk içerisine karışmış ya da yerleşik yaşama geçmiş olabilir. Dolayısıyla göçebe yaşam sürmelerinin sonucu olarak kolay yer değiştirme yeteneği taşımaları aynı zamanda süreç içerisinde birbirinden ayrı ve dağınık olarak yerleşik yaşama geçme özelliği göstermeleri yüzünden Yörüklere ilişkin sağlıklı nüfus verilerinin belirlenmesi her zaman güç gibi görünür. 15. yüzyıldan başlayarak özellikle imparatorluğa ilişkin yazışmalarda Yörük ve Türkmen adlarının birbirinin yerine kullanılması demografik açıdan bir başka sorun oluşturur.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anadolu'da bulunan en büyük Yörük gruplarından birisi Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Yozgat, Ankara, Kırşehir, Sultanönü ve Sivrihisar bölgelerinde yaşayan Ulu Yörük'tü (Afyoncu 2000: 1). Erhan Afyoncu'nun tahrir defterlerine dayanarak verdiği rakamlara göre 1485 yılında 29.429 olan Ulu Yörük nüfusu 1520 yılında 41.165'e yükselmiş, 1574'te ise 112.094 olmuştur (2000:2-3). Bu verilerden anlaşıldığına göre 16. yüzyıl sonlarında yalnızca Orta Anadolu'da yaklaşık 150.000 Ulu Yörük nüfusunun varlığı Anadolu'daki toplam Yörük nüfusunun ne denli yoğun olduğunu anlamamıza yardımcı olur.

Albert Kunze, *Nomadische Gruppen in der Türkei* (Türkiye’de Göçebe Gruplar) başlıklı yazısında oluşturduğu tabloda Anadolu’daki Yörük ve Türkmen nüfusuna ilişkin bilgiler verir. Ancak 1800 öncesi döneme ilişkin tabloda yer alan veri yalnızca Balkanlardaki Yörük nüfusunu 275.000 olarak gösterir. Tahrir defterlerine dayanılarak Rumeli’deki tahmini Yörük nüfusunu 1544 yılı için 177.025, 1675 yılı içinse 20.275 olarak verir (İnbaşı 2000:181). Verilen rakamlar Yörüklerin askeri anlamda düzenlendiği “ocak”lardaki nefer sayılarının hane sayısı olarak kabul gören 5 sayısı ile çarpılması sonucu ortaya çıkan yaklaşık bir sayıyı yansıtır. 1544 ve 1675 yılları arasındaki bu fark 131 yıllık dönemde “ocak” sayısındaki değişim, 14 Mart 1571 tarihli bir hükme göre veba hastalığından çok sayıda ölen olması (İnbaşı 2000:147) ve başka yerlere göç edilmesi ile açıklanabilir. Kunze ve İnbaşı’nın verdiği rakamlar arasındaki tutarsızlıklar kaynaklarda yer alan verilere her zaman sakınarak bakmamıza neden olan örneklerden biri olarak gösterilebilir. Ama yine de Rumeli’ndeki Yörüklerin yaklaşık nüfusları hakkında bir fikir verebilir. Dolayısıyla Rumeli’ndeki Yörüklerin iskan politikalarının bir sonucu olarak fethedilen yerlerin Türkleştirilmesi için Anadolu’dan gönderildikleri göz önüne alındığında Anadolu’daki Yörük nüfusunun bu sayıların çok üstünde olduğunu anlamamıza da yardımcı olur.

Anadolu’daki Göçebeler	1800 öncesi	19. yüzyıl	1900-1950	1980
Kürtler	?	?	?	2,5-8 milyon (g, yg, y)
Yörükler	275000 Balkanlarda	700000 (g)	28000 (g)	10000 (g) 1 milyon (y)
Türkmenler	1,4 milyon (g)	190000 (g)	?	70000 (yg, y)
Çerkezler	?	?	?	60-100000 (y, yg, g)
Tatarlar	?	?	?	?(yg) 10000 (y)
Diğer	?	?	?	40000 (yg, y)
Anadolu Toplam Halk	?	?	?- 24 milyon	45 milyon

Tablo 1. Anadolu’da Göçebe Nüfus

(Kunze 1987’den alıntı; Kunze 1994d:77) (g: göçebe, yg: yarı göçebe, y: yerleşik)

Cumhuriyet döneminde de Yörük nüfusuna ilişkin veriler yaklaşık değer taşımaktan öteye gitmez. Çünkü 1980 yılından sonra yapılan nüfus sayımlarında yapılan etnik ayırım gözetilmez, 1980 öncesi ise etnik nüfus konuşulan dile göre belirlenir. Yörüklerin Türk olmaları ve Türkçe konuşmaları ayrı bir grup olarak sayılmalarını engeller. Osman Şahin “Son Yörük” adlı kitabında 1988 yılında 95 yaşında iken görüştüğü Sultan Ana’nın öyküsünü anlatır (2002:61). Toros Dağları üzerinde İçel ili Aslanköy yakınlarındaki yaylada görüştüğü Sultan Ana’nın nüfus cüzdanı bile yoktur. Bir istisna bile olsa bu durum Cumhuriyet dönemindeki sayımlarda da hayvancılık nedeniyle mevsime bağlı yer değiştirmeleri sonucu Yörüklerin bazılarının sayılmama olasılıklarını akla getirir. Bu nedenle kaynaklarda yer alan rakamlar yaklaşık veriler olarak kabul edilmelidir. İmparatorluk döneminde görülen veriler arasındaki tutarsızlıklar bu dönem de karşımıza çıkar. Kunze’nin verdiği rakamlara göre 1980 yılında 10.000 Yörük göçebe olarak hayvancılıkla yaşamını sürdürürken, 1 milyonu yerleşik olarak yaşamaktadır (1994:77). Bates ise Yörüklerin çoğunun göçebe yaşamı bırakıp, Ankara ve İstanbul gibi kentlere taşınmış olsalar bile 12 milyonun üzerinde bir nüfusa sahip olduklarını vurgular (Bates-Fratkin 1999: 201-202).

Yerleşik olarak yaşayan Yörüklerin Anadolu’da pek çok yere dağılmış olmalarının ötesinde Avrupa başta olma üzere yurt dışında yaşayanları da göz önüne alırsa Bates’in saptadığı gün için bile 12 milyon rakamının çok üstünde olduğu söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖRÜK MÜZİĞİ

Yörüklerin yaşam biçimlerinin izleri müziklerinde pek çok yerde kendini hissettirir. Göçebe ve yarı göçebe yaşamda geçim kaynağını oluşturan hayvancılık Yörük müziğini anlama açısından büyük önem taşır. Türler, çalgılar, dağar gibi konular bu yaşam biçimi ve geleneksel uğraş alanları olan hayvancılık doğrultusunda belirlenir. Bugün yerleşik olarak yaşam süren Yörüklerin hayvancılık dışında özellikle tarım başta olmak üzere farklı geçim kaynakları olsa da hayvancılığa ilişkin geçmiş dağarı kalıp bir kalıt olarak yinelerler. Dolayısıyla bugün Yörük müziği genellikle geçmişte göçebe ve yarı göçebe yaşam sürmüş yaşlılar tarafından gerçekleştirilir.

2.1. Müzik Edimi

Göçebe ve yarı göçebe yaşamda hayvanların çok olması ve sürüler halinde beslenmesi bu hayvanların güdülmesini gerektirir. Dolayısıyla çobanlık bu yaşam biçiminde önemli bir uğraştır. Yörük müziği ise büyük ölçüde bu çobanlar tarafından gerçekleştirilir.

Göç sırasında kolay taşınabilen kaval, sipsi, düdük gibi üfleme çalgılarıyla seslendirilen parçalar genellikle hayvancılığa ilişkindir. Çalgı çalmanın erkeklere özgü olduğu Yörüklerde bu çalgıları çalan erkek çobanlar daha çok sürü güderken çalarlar.

Ayrıca koyunun yaylada otlak alanlarına gece götürülmesi ve keçiye göre daha ağırbaşlı bir hayvan olması nedeniyle koyun güden çobanların yeterince boş zamanı olur. Kaval çalan bir çoban oturduğu yerde rahatça çalabilir. Ancak keçinin hareketli bir hayvan olması nedeniyle çoban da genellikle ayakta olmak zorundadır. Bu nedenle keçi çobanının düdük çalmasının daha kolay olduğu düşünülür (Görüşme 2002a, 1997c). Çobanlık yaparken hayvancılığa ilişkin çalınan ezgiler *davar havaları* olarak adlandırılır.

Yörük müziğinde kaval, sipsi ve düdüğün yanı sıra kemane ve üçtelli gibi çalgılar da kullanılır. Bu çalgılarla koyun ve davar havaları gibi ezgilerle birlikte oyun havaları da çalınır. Oyun havaları içinde en yaygın olanları *teke zortlatması* (CD no:1) ve zeybeklerdir. Teke zortlatması oyununda figürler keçilerin hareketlerini

benzetlemekle birlikte ezgideki kıvraklık ve hareketlilik yine keçilerin hareketlerine dayandırılır (Görüşme 2000b).

Ancak adı geçen çalgıların birlikte çalınması söz konusu değildir. Bu çalgılar genellikle tek başına seslendirme yapar. Ayrıca bu ezgi çalgılarına vurma bir çalgı ile eşlik edilmesi olası değildir. İki ezgi çalgısının bir arada kullanılması ise oldukça ender görülür.

Bununla birlikte çalgı eşliğinde türkü söylendiği olur. Kaval eşliğinde türkü söyleme özellikle göçebe ve yarı göçebe yaşamda görülen bir seslendirme biçimidir. Ancak diğer seslendirmelerde olduğu gibi burada da vurma çalgı eşliği söz konusu değildir. Kaval eşliğinde söylenen bu türkülerin konuları göç nedeniyle ağırlık kazanan gurbet ve ayrılık üzerinedir. (Görüşme 1997e).

Yörüklerde toplu seslendirme geleneğinin olmaması ve bireyselliğin bu denli önemli olmasının nedeni yaşam biçimine bağlanabilir. Çünkü göçebe ve yarı göçebe yaşamın temel uğraşı olan çobanlık bireysel olarak gerçekleştirilir. Dolayısıyla bu da beraberinde çobanların gerçekleştirdiği müziğin bireysel olmasını getirir.

Dünya üzerinde pastoral yaşam sergileyen başka toplumlarda da bireysel müzik yapmanın önemli bir yeri vardır. Kuzey Amerika *Düzkaşa Yerlileri*'nde de bireysel müzik yapma ön plandadır. Ancak toplu katılım gerektiren dans etkinliklerinde birlikte olma söz konusudur (Merriam 1967:25-27). Yine Kuzey Hindistan'da *Ahir* kastının çobanlık yapan erkeklerin seslendirdiği *khari biraha* da bireysel bir türdür. Çoban yalnız başına köyden uzakta olduğu sırada sürüyü güderken gerçekleştirilir. Bunun dışında çoban köye döndüğünde arkadaşları için de *khari biraha* seslendirebilir.(Henry 1988:150). Dolayısıyla Yörüklerde ve diğer örneklerde görüldüğü gibi göçebe ve yarı göçebe olarak hayvancılıkla uğraşan toplumlarda çobanlığa dayalı olarak gelişen müzik ediminin bireysellik gösterdiği söylenebilir.

Bununla birlikte Yörük kadınları kendi aralarında gerçekleşen kına gecesi gibi eğlencelerde ancak def gibi vurma çalgı eşliğinde türkü söyleyerek eğlenir. Kimi kez def yerine leğen gibi mutfak gereçleri de kullanılır. Göçebe ve yarı göçebe yaşama özgü bu tür eğlenceler yerleşik yaşama geçilmesiyle giderek azalır (Görüşme 1997b). Ayrıca keçi ve deve çobanlığı yapan genç kızlar arasında görülen *boğaz çalma* edimi de (III. Bölüm) göçebe ve yarı göçebe yaşama bağlı olarak karşımıza çıkar.

2.2. Müzisyenlik ve Yetenek

Göçebe ve yarı göçebe yaşamda pek çok yönüyle hayvancılığa bağlı görünüm sergileyen müzik ediminde çalgı çalanlar ve türkü söyleyenler müzisyen olarak görülmez. Çünkü müziksel etkinlikler yaşam biçiminin gereğidir ve dağarı oluşturan parçaların çoğunluğu hayvancılığa ilişkindir. Seslendirilen oyun havaları ise düğün, sünnet gibi müzikli bir eğlencenin tamamını gerçekleştirmeye yetmez. Bu nedenle bu oyun havaları göç sırasında dinlenme amacıyla verilen kısa süreli konaklamalarda bir kaç kişinin eğlenmesine yöneliktir. Yine kimi kez çalgı çalanların çevresinde arkadaşlarından oluşan bir grup içerisinde türkü söyleyenler ve oynayanlar görülebilir. Bu nedenle kendi aralarında çalgı çalan ya da türkü söyleyenler için müzisyen terimini kullanmazlar. Onlara göre müzisyen para karşılığında düğünlerde çalgıcılık yapandır. Dolayısıyla düğün ve sünnet gibi eğlenceler için yerel ezgilerin yanı sıra popüler parçalar da çalan profesyonel müzisyenler tutmak Yörükler arasında yaygındır.

Bununla birlikte Yörükler müzisyen teriminin yerine sözgelimi kaval çalan biri için *kavalcı* veya çalanın ismini de belirterek *Hasan Su güzel kaval çalar* şeklinde ifadelerde bulunurlar. Yörüklerin müzisyen terimini kullanılmamalarının başka bir nedeni toplum olarak müzisyenlere iyi gözle bakmamaları ve aşağı olarak görmeleridir. Bununla ilgili olarak çaldığı kaval ve kemanesinde oldukça usta sayılan Antalya'daki kaynaklarımdan Ramazan Çankaya'nın aktardıkları müzisyene bakışı açısını yansıtır:

“... hatta çalgı çalmak bazılarının yanında ayıplanıyor.

Yani çalgı çalana aptal deniyo, düğünü aptal ediyo gari ya davulcular, onlar az beğenilmez gibi oluyor herhalde aptal dendiğine göre. Yani o çalgıyı çaldınmı sen de aptal oluyorsun” (Görüşme 1996c).

Çankaya'nın ifadelerinden anlaşıldığı gibi çalgı çalmak davul ve zurna çalmak ile eş anlamlı görülmektedir ve düğün müzisyenliği *Abdallara* özgü bir uğraştır. Yörüklerin çalgıları ve dağarları ise profesyonel amaca yönelik değil yaşam biçimlerinin gereğidir.

Öte yandan Çankaya'nın göçebe yaşam ve hayvancılığa ilişkin oluşturduğu *göç öyküsü* adlı ardış (CD no: 2) bu yaşamın müziksel bir resmi gibidir. Parça, Çankaya'nın kimliğini açıklamasıyla başlar. Yörük olduğunu ve Çakal Osmanlar sülalesinin üyesi olduğunu belirterek yaptığı girişin ardından göç öyküsü içerisinde

Yörük müziğinin türleri sergilenir. Bu açıdan *göç öyküsü* göçebe yaşama dayalı hayvancılığı ve Yörük müziğini anlama açısından oldukça önemli bir örnektir.

Bununla birlikte Yörükler arasında müzikle uğraşanları diğerlerinden ayıran bir yeteneğe sahip oldukları görüşü yaygındır. Çalgı çalanların ve türkü söyleyenlerin özel bir yeteneği olduğu için bunu yapabildiklerine inanılır. Onlara göre bu yetenek doğuştan gelen bir ayrıcalıktır. Bu nedenle oldukça kalabalık bir oba içerisinde bile bir ya da birkaç kişi ancak kaval çalabilir. Kaval çalmanın zorluğu da gözönüne alınarak yetenek gerektirdiği ve bu nedenle çalanların sayısının çok olmadığı belirtilir (Görüşme 2000b). Ancak bu sayı yetenek nedeniyle farklı topluluklarda farklı olarak karşımıza çıkabilir.

Yetenek kavramı müzik dışında da önemli bir yer tutar. Koyun çobanlığının yetenek gerektirdiği yapanların çok olmasına karşın yetenekli olan çobanların diğerlerinden ayrı tutulduğu ve saygı gösterildiği belirtilir. Yetenekli bir çoban koyunlarının tümünü tanır. Koyunların kuzulamasından hastalığına kadar bir çok işi başarıyla ve tek başına gerçekleştirir. Koyun yünlerini özenle ve çabuk kırmasıyla diğerlerinden ayrılır. Böyle bir beceriye sahip olan çoban topluluk içerisinde başkalarının yardımına gerek duymaz (Görüşme 2002a). Müzikte ve müzik dışı durumlarda yeteneğin bu denli önemli olması topluluk içerisinde bireyi öne çıkarır. Dolayısıyla ortaya çıkan seslendirme edimi hem çobanlığın tek başına yapılan bir uğraş olmasına hem de yetenek nedeniyle daha çok bireysel olarak karşımıza çıkar.

Bununla birlikte Yörüklerde olduğu gibi müziksel ve müzik dışı davranışların içiçe geçtiği ve birbirini etkilediği başka örnekler de vardır. Böyle bir durum Thomas Turino'nun çalışmasında da karşımıza çıkar. Peru müziği üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen Turino, güney Peru'da Aymara toplumunda bir alan çalışması gerçekleştirir. *Müziksel yaratma ile toplumsal biçem* arasındaki uyuma dayalı makalesinde (1989) müziksel ve müzik dışı davranışlardaki koşutluklara dikkat çeker. Turino'ya göre toplu seslendirme grup dayanışması sağladığı için asıl seslendirme biçemidir. Grup dayanışmasının önemli olduğu topluluklar için özellikle şenliklerde toplu seslendirme yapılır. Bireysel seslendirme göz ardı edilir. Toplu seslendirmelerde herhangi bir çalgı öne çıkmaz ve birbirlerini dinleyerek uyumu sağlarlar. Bu durum toplum içi davranışlarda da söz konusudur. Bir araya gelen insanlar konuşurken birbirini dinler, tartışmadan kaçınırlar ve fikir birliği onlar için çok önemlidir.

2.3. Çalgılar ve Öğrenme Süreci

Göçebe yaşamın etkileri kendini çalgılarda da hissettirir. Kullanılan algılar kaval, düdük, sipsi, üçtelli ve kemane gibi küçük ve hafiftir. Bu nedenle kışlak ve yayla arasındaki göç sırasında ve beslenen hayvan sürülerinin ardında kolayca taşınabilir. Ayrıca üfleme algılar ağırlıklı olarak hayvancılığa ilişkin bir dağara sahiptir ve dolayısıyla çobanlar tarafından kullanılır.

Görüldüğü gibi çalgıların tümü ezgi algılarıdır ve bu algıları erkekler çalar. Def ve benzeri vurma algılar kadınlar tarafından ancak kadınlar arası eğlencelerde kullanılır (Görüşme 1997b). Yörük ve Türkmenler arasında yaptığı uzun yıllara dayanan alan çalışmasıyla bilinen Ali Rıza Yalgın *Cenupta Türkmen algıları* (1940) başlıklı kitabında davul, def, deblek ve zurna gibi çalgıların bölgede bulunmasına karşın yalnızca Abdallar tarafından çalındığını belirtir. Abdallar bu algıları aynı zamanda Yörük düğünlerinde çalmaktadır.

Fotograf 2. Kaval düdüğü (Ramazan Çankaya, Antalya)

Erkekler algı almaya genellikle çocukluk ve gençlik çağlarında başlar. Öğrenme kendilerinden yaşca büyük olan alıcıları izleyerek ve dinleyerek gerçekleşir. Çalgı çalan birinin özel bir yardımı söz konusu değildir. Bu nedenle duydukları ezgileri kendi kendilerine algılarında çıkarmaya çalışırlar ve yeteneği olanlar bunu daha kısa sürede başarır. Ancak önceleri keçi çobanlığı sırasında düdük çalan gençler koyun çobanlığı yaptığı gençlik evresinde kaval almayı daha kolay öğrenebilir (Görüşme 2000b). Kaval dışındaki çalgıların öğrenme süreci de yine çalan birini dinleyerek ve izleyerek gerçekleşir. Asıl olan çevreden duyulan ezgilerin tek başına çalışılarak çıkarılmasıdır.

Fotograf 3. Kabak Kemane (İsmail Kacal, Isparta)

2.4. Kaval ve Kaval Dağarı

Ağaçtan yapılan üfleme çalgılara ortak olarak kaval adı verilmesine karşın Yörükler arasında kaval adıyla anılan çalgı bir tanedir. Uzunluğunu belirtmek amacıyla dokuz *tutam** ya da koyun kavalı adı verilir Koyun kavalı adının verilmesi çalgının koyuna özgü olduğu düşüncesiyledir. Bu adlarla anılan çalgı böylece diğer üfleme çalgılardan ayırt edilir. Diğer kısa boylu olanlar ise genellikle keçi güderken çalınır ve düdük ya da kaval düdük olarak adlandırılır.

İyi bir kavalın dağ çileği ya da sandal ağacından yapıldığı belirtilir. Bu ağaçlar hem tını açısından hem de sağlamlık açısından tercih edilmekle birlikte oyulması daha kolaydır. Koyun çobanlığına bağlı olarak gelişen kaval dağarında koyunların ot yemesi, su içmesi ve tuza yönelmesini sağlayan havalar olduğu belirtilir. Koyunların otlara yönelmesini sağlayan ezgi *dayanak havası*dır (CD no:3). Bu ezgiyi duyan koyunların ot yemeye yöneldiği dile getirilir. Bununla birlikte bu ezgileri tanıyan koyun bir tanedir ve diğer koyunlar ona göre hareket eder. Bunun için koyunlardan bir tanesi küçük bir kuzu iken çoban tarafından eliyle beslenir. Böylece çobana alışan kuzu ot yeme ve su içme işini yaparken çalınan ayrı ezgilerle eğitilmiş olur (Görüşme: 1996a, 200b).

Bununla birlikte bu ezgilerin varlığı bu tür ezgileri bilmeyen çobanlar tarafından da kabul edilir. Görüşme yaptığım diğer kaynaklarım böyle ezgiler olduğunu duyduklarını ancak kendilerinin kavalla sürüyü yönlendirmediklerini belirtti. Ancak şaşırtıcı olan hepsinin böyle bir olayın, gözleriyle görmeseler de en azından geçmişte yaşanmış olduğuna ilişkin inançlarıdır (Görüşme: 1997e,2000c,2002a). Bunu desteklemek için kavalın gücüne ilişkin olarak anlatılan en yaygın öykü *Karakoyun Efsanesi*'dir (CD no:4). Bu öykü çobanlık yapmayan Yörüklerin bile belleğinde yer alır. Gözleriyle görmemelerini belirtmekle birlikte olayın hemen yaşadıkları yerin yakınında yaşandığına inanırlar. Öykü şöyle gelişir:

Ağasına çobanlık yapan bir genç, ağanın kızına aşık olur ve evlenmek için babasından izin ister. Ağa izin vermek için çobanın bir beceri göstermesini ister. Koyunlara yalnızca

---

* Elin yumruk gibi sıkılmış haline verilen ad. Tutam yerine yine elin yapısını betimleyen 'boğum' terimi de kullanılır.

tuz verilir ve iyice susadıklarında dereye götürülür. Koyunlar su içmek üzere dereye girerken çoban da kaval çalmaya başlar, kavalı ile su içmemelerine söyler. Karakoyun dışında bütün koyunlar su içmeden dereden çıkar. Biraz duraksadıktan sonra karakoyun da çıkar. Hünerini gösteren çoban ağanın kızıyla evlenmeye hak kazanır (Görüşme: 1996a).

Ana konusu aynı olan bu öykülerin yalnızca karakoyunun neden böyle davrandığına ilişkin son kısmı topluluklara göre farklılık gösterir. Kimine göre ağanın kızı birgün karakoyunu sağarken onunla oynaşmak istemiş, kimine göre çoban karakoyunun anasını kestiği için suda bir an duraksamıştır. Bu tür farklılıklar toplulukların değer yargıları çerçevesinde oluşmaktadır.

Fotograf 4. Kaval (Hasan Su, Antalya)

Bununla birlikte dayanak havaları ve Karakoyun Efsanesi'nde olduğu gibi kavalla koyunların yönlendirildiğine ilişkin öyküler Grek mitolojisinde de karşımıza çıkar. Dafnis ile Kloe öyküsünde hayvanların, kavalın çaldığı ezgiyle ot yemeye başladıkları ve bu ezgilere göre hareket ettikleri anlatılır (1939:42). Ayrıca farklı hayvanlar için nasıl ezgiler çalınması gerektiği belirtilir:

... Böylece, bu çoban çalgısını çalmaktaki emsalsiz meharet ve san'atını isbat etmekle beraber öküz, koyun ve keçi sürülerini güdmek ve otlatmak için hangi havalar çalınmak lazım geleceğini ayrı ayrı gösterdi. Koyunlar için gayet tatlı ve hazin, öküzler için sert ve gürültülü, keçiler için de tiz ve sür'atli havalar muvafık geliyordu...(1939:75).

Grek mitolojisinde ve Anadolu'da benzer öykülerin varlığı benzer yaşam süren toplulukların sergilediği ortak tavır örneği olarak değerlendirilebilir. Ancak Yörüklerin köken konusunda belirttikleri gibi Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ettikleri gözönüne alınırsa iki kültürün Anadolu'da karşılaşması söz konusudur. Yörüklerin Anadolu'ya göç etmesinden önce de Anadolu'da göçebe hayvancılık yapıldığı ve MS. 45 yıllarında Tarsus'lu Aziz Paulus'un keçi kılından çadırlar dokuduğu bilinmektedir (Şahin 2002:31, Kunze 1994c:67). Dolayısıyla göçebe yaşam süren Yörükler Orta Asya'dan geldiklerinde Anadolu'da var olan bir göçebe yaşamla karşılaşır. Grek kültüründe müziğin gücünü gösteren ve hayvan beslemeye ilişkin anlatılan Dafnis İle Kloe öyküsü Yörüklere benzer biçimde yansır. Koyun çobanlığı çevresinde müziksel olarak bir uyumlanmanın ortaya çıktığı görülür.

Öte yandan Yörüklerde Karakoyun Efsanesi'nden başka dağarın ortak parçaları olan öykülü ezgiler *yayık soğudan* (CD no:5) ve *çömlek kırdıran*'dır (CD no:6). Bu ezgiler kaval çalanların büyük çoğunluğunca bilinir. Ancak aynı adı taşıyan ezgiler farklı kişilerce değişiklikler yapılarak çalınabilir.

Kaval dağarında yer alan diğer havalar arasında ağıt (CD no:7) ezgileri ve boğaz havaları (III.Bölüm) önemli bir yer tutar. Ağıt ezgilerinin ve boğaz havalarının kaval dağarına girmesi ise bir kadın veya genç kızdan duyulan ezginin kavalla çalınmasıyla gerçekleşir (Görüşme 1996a). Bununla birlikte kaval daha çok göçebe olarak yapılan koyun besiciliğinin bir parçası olması nedeniyle günümüzde kaval çalanlar önceleri göçebe ya da yarı göçebe yaşam sürmüş yaşlı koyun çobanlarıdır. Ancak yaşlılık yüzünden ağızda takma diş olanlar bu nedenle kaval çalamamasına karşın karşın kavalını yine de özenle saklamaktadır (Görüşme 2000c).

2.5. Müziksel ve Müzik Dışı Davranışların Meşruiyeti

Yörükler müziksel ve müzik dışı davranışlarına İslam inancına uygunluk gösteren söylemlerle meşruiyet kazandırır. Bununla ilgili olarak yapılan uğraşlar bir “Pîr”e bağlanarak bir bakıma koruma altına alınır. Göçebe ve yarı göçebe yaşamda önemli yeri bulunan devenin taşıma işlerinde kullanılmasının meşru zemini, bu işin bir pîrinin olduğu düşüncesiyle yaratılmış olur. Buna göre devciliğin pîri Veysel Karani’dir (Eröz 1991:197, Görüşme 2002b). Hz. Muhammed döneminde yaşayan Veysel Karani’nin Arabistan çöllerinde deve ile taşıma işleri yaptığı ve sıcak iklimde Karani’nin bu işleri yaptığı sırada eşinin çadırda kendini susuz bırakarak onun çektiği eziyetlere ortak olduğuna inanılır (Görüşme 2002b). Göçebe ve yarı göçebe yaşamda hayvancılıkta önemli yeri olan koyunun piri ise Hz. Musa’dır. Bu nedenle koyun çobanlığı yapanlara iyi gözle bakılır (Eröz 1991:136-197, Görüşme 2002b). Böylece koyun besleme ve devenin göç sırasında yük taşımada ve diğer taşıma işlerinde kullanılması meşrulaştırılmış olur.

Anadolu’nun güneyinde 1930 lu yıllardan başlayarak çalışmalar yapan Ali Rıza Yalgın ise beslenen hayvanlara ilişkin duyduğu bir sözü aktarır: Buna göre “Keçi şeytan, Koyun melek, Deve hacı, At yiğitt”tir (Yalgın 2000a:203). Koyunun cennetten çıktığına inanıldığı için ona iyi davranılması beklenir ve dövülmesi günah sayılır (Eröz 1991:137).

Koyunun ve çobanlığının bu denli önemli olduğu Yörükler arasında kaval bu ikilinin ayrılmaz bir parçasıdır. Kolay taşınabilir olması nedeniyle göçebe yaşama uygunluğunun ötesinde kaval kutsal çalgı olarak görülür. Koyunun kutlu olması ve kavalın kutsallığına ilişkin bir öyküyü Osman Sarıot şöyle ifade eder:

“Şimdi her şey doğuşunda, yaradılışında Cenab-ı Allah’tan sözleşmiş... Koyunun memesinin şurasında bir çukur vardır, peygamber oradan tutarken elinden kurtulmuş onun parmak iziymiş o çukurluk. Kaval da işte o zamanların peygamber zamanının bi icadı. İlk çalgı olarak düdük varmış dünyada Allah kullarıyla beraber icat etmiş, zaman gelecek koyun-keçi güderken bu size lazım olacak demiş” (Görüşme 2002a).

Sariot'un aktardıklarında görülen koyun ve keçinin yanı sıra düdüğün de Tanrı tarafından ve hayvanlar için yaratılması hem koyun ve keçi beslemeyi hem de kaval ve düdük gibi çalgıları bu hayvanları güderken çalmayı meşrulaştıran örneklerden biridir. Bununla birlikte önceleri göçebe ve daha sonra yarı göçebe yaşam sürerken koyun çobanlığı yapan ve kaval çalan Hasan Su'nun, koyun ve kavalın cennetten çıktığına ilişkin aktardığı öykü ise şöyledir:

“Kaval cennetten çıkmış. Zaten kaval koyunun üzerine yazılıymış. Hiç bir çalgı koyunu cennetten dışarı çıkaramamış, çobana demişler ki kavalı al ardına bakmadan çalarak yürü. Koyunlar kavalın arkasından gitmeye başlamış ancak bir ara çoban arkasına bakınca sürünün ardı o an kesilivermiş” (Görüşme 2000b).

Hasan Su'nun aktardığı bu öykünün yazılı kaynaklarda oldukça yaygın olduğu belirtilir ve biraz daha uzunca karşımıza çıkar:

“...Meğerssem cennetin içinde bir koç kalmışmış. Çoban bakar bakmaz cennetin kapısı kapanmış, koç içeride kalmış. Eğer böyle olmasaymış bütün koçların boynuzları gümüş olacakmış. İşte bu koçu, Halil Peygamber misafir mihman uğruna oğlu İsmail'i kurban etmiye davrandığı sırada bıçak onun boğazını kesmediğinden, Cenab-ı Hak cennetten İsmail Peygamber uğruna armağan göndermiş; Halil Peygamber koçu kurban etmiş, konuklarını toplamış ve Müslümanlara kurban bunun üzerine farz olmuş” (Kum 1949: s.10-156, Gazimihal 1975: 37-38).

Bununla birlikte Hasan Su'nun anlattığı ve Gazimihal'in aktardığı öykü ile Grek mitolojisinde yer alan Orfeo ve Euridike öyküsünün benzerliği ilgi çekicidir. Grek mitolojisinde Orfeo ve Euridike arasındaki öykü şöyle gelişir:

Orfeo'nun eşi Euridike'yi yılan sokup öldürmesinin mezarı başından ayrılmayan genç sevgili göz yaşları dökmektedir. Tanrılar durumuna acıyıp Aşk Tanrısı Amor aracılığıyla Orfeo'nun yer altındaki Ölüler Ülkesi'ne giderek

Euridike'yi tekrar dünyaya getirebileceğini bildirirler. Ancak yeryüzüne dönüncüye kadar dönüp eşinin yüzüne bakmayacaktır. Orfeo eşi Euridike'yi bulduktan sonra yeryüzüne yönelirler. Orfeo'yu izleyen Euridike eşinin kendisine bakmamasına bir anlam veremez ve bunun nedenini sorar. Bunu açıklamak istemeyen Orfeo, Euridike'nin ısrarı üzerine dönüp ona bakınca genç kadın cansız yere yığılır.

Anadolu'da anlatılan öyküler ve Grek mitolojisindeki Orfeo ile Euridike arasında geçen öykünün arasında yüzyıllarca fark olmasına karşın ortak özellikleri vardır. Anadolu'daki öyküde çobanının koyunu cennetten yeryüzüne getirirken ardına dönüp bakması sonucu koyunların cennette kalması ve Orfeo'nun Euridike'yi yeraltından yeryüzüne getirirken dönüp sevgilisine bakması sonucu Euridike'nin orada kalması. Anadolu'da anlatılan bu öykü ve Orfeo ile Euridike öyküsü arasındaki benzerlik Anadolu ve Grek kültürleri arasındaki ilişkiyi işaret eder. Ayrıca Dafnis ile Kloe öyküsünde Dafnis'in kavalı ile hayvanlara yönelik ezgilerle komut vermesi ve Anadolu'da benzer olarak anlatılan çobanın kavalıyla ezgiler çalması bu ilişkiyi destekleyen örneklerdir. Bu durum Yörüklerin Orta Asya'dan gelmelerine karşın Anadolu'da karşılaştıkları hayvan beslemeye ilişkin örneklerle uyum göstermesinin sonucudur.

2.6. Kaval Mitinde Sayı Simgeciliği

Farklı özellikler sergileyen Yörük toplulukları içinde sayı simgeciliğine ilişkin veriler Karatekeli aşiretinin Karnıkaralı kolunun yaşadığı Tekeli köyünde karşıma çıktı. Osman Sarıot görüşmemiz sırasında anlattığı çoğu olayda örnekleme olarak sayı verirken sürekli 7, 70 ve 700 rakamlarını kullanıyordu. Kökenle ilgili olarak görüşürken Orta Asya'dan "700 yıl" önce geldiklerini, obadan söz ederken "7-8 hane"nin oba oluşturmak için yeterli olduğunu, içine peynir konulan derinin "7 gün" toprakta bekletilmesi gerektiğini söyledi. Yanımızda bulunan M.Ali Acayman'da bu konularda ona destek veriyor ve bu sayıları onaylıyordu. Osman Sarıot bununla ilgili olarak kavala meşruiyet de kazandıran şu öyküyü aktardı:

“Peygamberin biri o kavalı yaparken beş önde, bir de arkada altı delik, düdük dile gelmiş, ötmem, ötmem diye. İşte şu yanıydı, bu yanıydı, biri bir şey söylemiş o deliği aç diye, onu, yedinci deliği açınca kaval çalmış” (Görüşme 2002b).

Burada sayı simgeçiliği ile vurgulanan yedi rakamı Kuran’da yer alan surelerde sıkca karşıımıza çıkar.

“Andolsun ki yedi yol (tarâika) [gök] yarattık.” (Müminûn: 17)

“...sonra göçe doğru yönelerek, yedi gök olarak onları düzenlemişizdir.” (Bakara:29)

“Gökleri yedi kat üzerinde yaratan O’dur.” (Mülk: 3)

Dolayısıyla bu toplulukta önemli bir yeri olduğu sezilen sayı simgeçiliğinin kayanağını İslam inancından aldığı görölmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOĞAZ ÇALMA

3.1. Boğaz Çalma Tekniği

Boğaz çalma edimi, türkü söylemede sesin özel teknik kullanılmasıyla oluşur. Başparmak boğazın ön yüzüne ya da yanlara bastırılır. Ezginin başlamasıyla birlikte parmak boğaz üzerinde aşağı-yukarı hareket ettirilir (CD no: 8). Edimi gerçekleştiren kimileri başparmağın yanısıra boğazın diğer yanına işaret ve orta parmağını koyar ve aynı şekilde ezginin bitimine kadar aşağı-yukarı hareket ettirir.

Fotograf 5. Boğaz çalma tekniği (Ümmühan Çelik, Antalya)

Yeni Osmanlı Boğazı (Gara Devem Gatar Gatar)

Kaynak Kişi: Zeynep KÖKEN
Yeni Osmanlı Yürüğü
Kovanlık Köyü- ANTALYA

Ga-ra de-ve-m ga-ta - r ga-tar çil-bi . . . r le-ri su-ya . . . . ba-tar

Me-ra - k et-me ga-ra . . . . de-ve-m ga-ra - de-ve . m ba-na . . . . ye-ter

Ee . . . . a . . . Oo . . . . ha . . . . Ee . . . . a . . . Oo . . . . ha . . .

Örnek 1. Yeni Osmanlı Boğazı, Zeynep Köken, Antalya (CD no.9)

- > : parmağın boğaz üzerindeki hareket başlangıcı
- ~~~~~ : parmağın ezginin tartımıyla eş biçimde yukarı-aşağı hareketi
- V : ezginin ara durakları ve karar sesine doğru tek yönlü parmak hareketi

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi ezginin başlangıcıyla birlikte parmakla boğaza bastırılır ve ölçünün ikinci zamanında gelen onaltılık gidiş sırasında parmak ezginin tartımıyla koşut biçimde yukarı-aşağı hareket ettirilir. İkinci ve dördüncü ölçü sonunda ezgisel kesimin ara duraklarında parmağın yukarıdan aşağı doğru ezginin de inici olması gibi tek bir hareketi vardır. Üzerinde sim bulunmayan ölçülerdeki parmak hareketleri önceki ölçülerde olduğu gibi sürmektedir. Ezginin başlangıcından bitimine kadar parmak hareketi söz konusudur.

Sarıkeçili Boğazı (Aldıyımın Yüz Olsa)

Kaynak Kişi: Ahmet CAN
Sarıkeçili Yürüğü
Azıziye Köyü - BURDUR

The image shows a musical score for the song 'Sarıkeçili Boğazı (Aldıyımın Yüz Olsa)'. The score is written in 1/8 time and features a complex rhythmic pattern. The lyrics are written below the notes. The score is divided into four systems, with measures 5, 9, and 12 marked. The lyrics are: Ak ko - yu - rum yüz - ol - sa Ak - ko - yu - rum yüz - ol - sa Ben ko - yu - ru gü - de - rin Ben - ko - yu - ru gü - de - rin. The score includes various musical notations such as accents, slurs, and dynamic markings.

Ak ko - yu - rum yüz - ol - sa Ak - ko - yu - rum yüz - ol - sa
Ben ko - yu - ru gü - de - rin Ben - ko - yu - ru gü - de - rin

5
Güt - tü - ğüm o - va düz - ol - sa Güt - tü - ğüm o - va düz - ol - sa
Ar - ka - da - şım güz - ol - sa Ar - ka - da - şım güz ol - sa

9 Serbest
Ooo.o . . . . . a O . . . . .
Ooo.o . . . . . a o . . . . .

12
. . . . . a
. . . . . a

Örnek 2. Sarıkeçili Boğazı, Ahmet Can, Burdur (CD no:12)

Yukarıdaki örnekler iki ayrı kişiden alınan farklı iki aşirete ait ezgiler olmasına karşın parmağın boğaz üzerindeki hareketlerinin aynı olması dikkat çekicidir. Diğer örneklerde de (CD no:8, 18, 19) aynı yapının olduğu göz önüne alındığında farklı aşiret ve etnisitelerin farklı ezgileri olmasına karşın parmak hareketlerinin aynı olduğu görülür.

3.2. Boğaz Çalma Terimi

Bununla birlikte boğaz çalma edimi vokal bir edim olmasına karşın 'söyleme' yerine 'çalma' kelimesi kullanılır. Bunun nedeni insan sesinin tını olarak kaval sesini benzetlemeye yönelik olarak kullanılmasıdır. Kaval ve vokalin karşılıklı olarak aynı ezgiyi seslendirmeleri sırasında seslerinin birbirinden ayırdedilemez ölçüde benzediği dile getirilir (Görüşme 1997b, 1998). Edimin genç kızlar tarafından gerçekleştirilmesi göz önüne alınırsa, çalgı çalmanın erkeklere özgü olması nedeniyle genç kızların boğazlarını bir çalgı gibi kullanarak kaval çalanlara yanıt vermesi anlamı taşıdığı söylenebilir. Öte yandan boğaz ezgileri kaval dağarında yer almakla birlikte kullanılan diğer çalgıların dağarında da bulunduğu görülmektedir (CD no:10-11).

Bununla birlikte boğaz çalma edimiyle tek tek seslendirilen parçalar farklı aşiretlerde farklı adlar alır. Görüşme yaptığım bütün aşiretler bu parçalar için genel olarak kullanılan *boğaz havası* terimini yer yer kullanmakla birlikte kendi terimlerini yeğledikleri görülür. Bununla ilgili olarak Sarıkeçililer *hada*, Honamlılar *dova*, Karatekeliler *hoya*, Adana ve İçel dolaylarındaki Karakoyunlular *hollu* terimini kullanır. Ancak Antalya yöresindeki Karakoyunluların *hollu* terimi bilmedikleri ve boğaz havası terimini kullandıkları görülür. Bu örnek aynı aşirete bağlı etnisitelerin farklı yerlerde farklı özellikler göstermesinin bir örneği olarak değerlendirilebilir.

3.3. Cinsiyet Sınırlaması ve Seslendirme Ortamı

Boğaz çalma edimi genç kız ve kadınlara özgüdür. Çocukluk ve gençlik çağında diğer yapanlardan görerek öğrenilen bir edimdir. Boğaz çalma edimini bilenlerin özel bir uygulamayla bilmeyenlere öğretmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla öğrenme süreci kişinin görüp ve duyduklarını bireysel olarak yinelemesiyle oluşur. Göçebe ya da yarı göçebe hayvancılığa bağlı olarak kızlar çocukluk ve gençlik evresinde keçi ve deve güderken bu edimi gerçekleştirirler. Bu nedenle kızların keçi ve deve çobanlığı yapması edimin gerçekleştirilmesini sağlar. Genç kızların çobanlığı evlilikle birlikte bırakmasıyla edimi gerçekleştirmeleri son bulur. Çobanlık yapılan evrenin bir ürünü olması dolayısıyla süreli olarak yapılan bir edim olarak karşımıza çıkar.

Genelde boğaz çalma herkesin katıldığı etkinliklerde yer almaz, daha çok birbirinden uzak iki taraf arasında gerçekleştirilir. Bu bir çadırdan diğerine olabildiği gibi, birbirine ilgisi olan kız ve erkek çoban arasında olabilir. Çobanlık yapan genç kız ve erkek ilişkilerini birbirlerine uzaktan seslendirdikleri boğaz havalarıyla sürdürür. Bu tür sevda içerikli örnekler her toplulukta açıkca dile getirilmese de var olduğu için evlenen genç kızların edimi sürdürmesi bu açıdan uygun görülmez (Görüşme 1997b).

Kadınların boğaz çalma edimini gerçekleştirdiği istisna durumlardan biri de Antalya Döşemealtı'nda yaşayan Yeni Osmanlı aşiretinde görülür. Olağan evlenme süreci dışında sevdiğine kaçan genç kızın ardından bu durumun kınanması amacıyla olayı anlatan sözleri olan boğaz havası seslendirilebilir. Nedeni ise başka genç kızların bu yolu denemelerini engelleme amacı taşır (Görüşme 1997b).

Cemile Ünay'la yaptığımız ilk çalışmada (Eylül 1995) görüşme sırasında oldukça sıkılgan ve çekingen bir tavır sergilemesi dikkatimizi çekti. Çalışmayı daha sağlıklı yürütmek amacıyla bunun ses ve görüntü araçlarından kaynaklandığını düşünerek kapatabileceğimizi söyledik. Ancak bunlardan rahatsız olmadığını ve kapatmamamızı söyledi. Daha sonra kılavuzumuz Mehmet Yılmaz, Ünay'ın bizimle birlikte odada bulunan torununu alarak dışarı çıkmasından sonra çekingen tavır dağıldı. Yaşlı kadının genç kızların sevdiğine seslendiği boğaz havalarını torununun yanında seslendirmek istemediğini, torunundan utandığını sonra anladık. Böylece daha sonra yaptığım çalışmalarda bunu sürekli göz önüne almam gerektiğini anlamış oldum.

Bununla birlikte cinsiyet sınırlamasına ilişkin tek istisna Burdur'a bağlı Aziziye köyünde yaşayan Sarıkeçili'lerde karşımıza çıktı. Buradaki Sarıkeçili'lerde kızların yanı sıra oğlanların da boğaz çaldığını gördüm (CD no:12). Ancak alan çalışmasında görüştüğüm diğer Sarıkeçili'ler arasında boğaz çalan erkeğe rastlamadım. Bu örnek aynı aşirete bağlı olsalar da değişik toplulukların farklılık gösterebileceğinin delillerinden biri oldu.

3.4. Boğaz Havalarının Kimlik Olarak Kullanımı

Alan çalışması sırasında boğaz havası seslendiren kaynaklarıma birkaç örnek dinledikten sonra başka boğaz havaları bilip bilmediklerini sordum. Çünkü sözler değişmesine karşın seslendirdikleri ezgi hep aynı kalıyordu. Kaynaklarımdan kimi bir süre düşündükten sonra aklına gelen yeni sözleri aynı ezgiyle seslendirmeyi sürdürüyor, kimi ise bunlar aynı böyle devam ediyor yanıtını veriyordu. Bu yüzden aynı etnisite içinde dinlediğim diğer örneklerin de aynı ezgi ile seslendirilmesi dikkatimi çekti.

Çalışma yaptığım diğer aşiret ve etnisitelerde de da aynı durum söz konusuydu ve her birinin bir tek boğaz ezgisi vardı. Dolayısıyla farklı aşiret ve etnisitelerin boğaz ezgileri birbirinden farklıydı. Üstelik aynı aşirete bağlı farklı bölgelerde yaşayan etnisitelerin ezgileri de birbirinden farklılık gösteriyordu. Sözelimi Karaman'a bağlı Kiseçik köyünde yaşayan Sarıkeçililerin boğaz ezgisi (CD no:13) ile Burdur Aziziye'de yaşayan Sarıkeçililerin boğaz ezgisi (CD no:14) birbirinden farklıdır. Bununla birlikte aynı bölgede yaşayan aynı aşirete bağlı farklı

soy gruplarının farklı ezgilerinin olması da söz konudur. İzmir Selçuk'ta yaşayan Karatekeli aşiretinin Duruhocalı soyunda görülen boğaz ezgisi (CD no: 18) ile Menderes Tekeli köyünde yaşayan Topallı soyunun boğaz ezgisi (CD no: 19) farklıdır.

Dolayısıyla boğaz havaları bir etnisiteyi diğerlerinden ayıran müziksel bir kimlik görevi görür. Bununla birlikte aynı bölgede birbirine yakın olarak yaşayan farklı etnisiteler diğerine ait ezgileri tanıyabilmektedir. Kimi kez bu ezgileri seslendirenler bile kendilerine ait olmadığını belirtirler. Bu ayrım boğaz egilerinin adlandırılmasına da yansır. Sözelimi Hayta boğazı ve Melli boğazı gibi adlar ezginin ait olduğu aşiret ve etnisiteyi belli eder. Bununla birlikte kimi boğaz havaları seslendirildiği yerin adı ile de anılır. Sözelimi Hasiçi boğazı (CD no:15) ve Gökdere boğazı bunlar arasında sayılabilir. Yer adları da yine bir aşiret ya da etnisitenin yerleştiği köyün ya da yörenin adına dayanmaktadır.

Üçtelli ile yaşadığı yörede bilinen boğaz ezgilerini seslendiren Aziz Yiğ'in konu ile ilgili anlattıkları durumu daha iyi aydınlatıcı nitelik taşır:

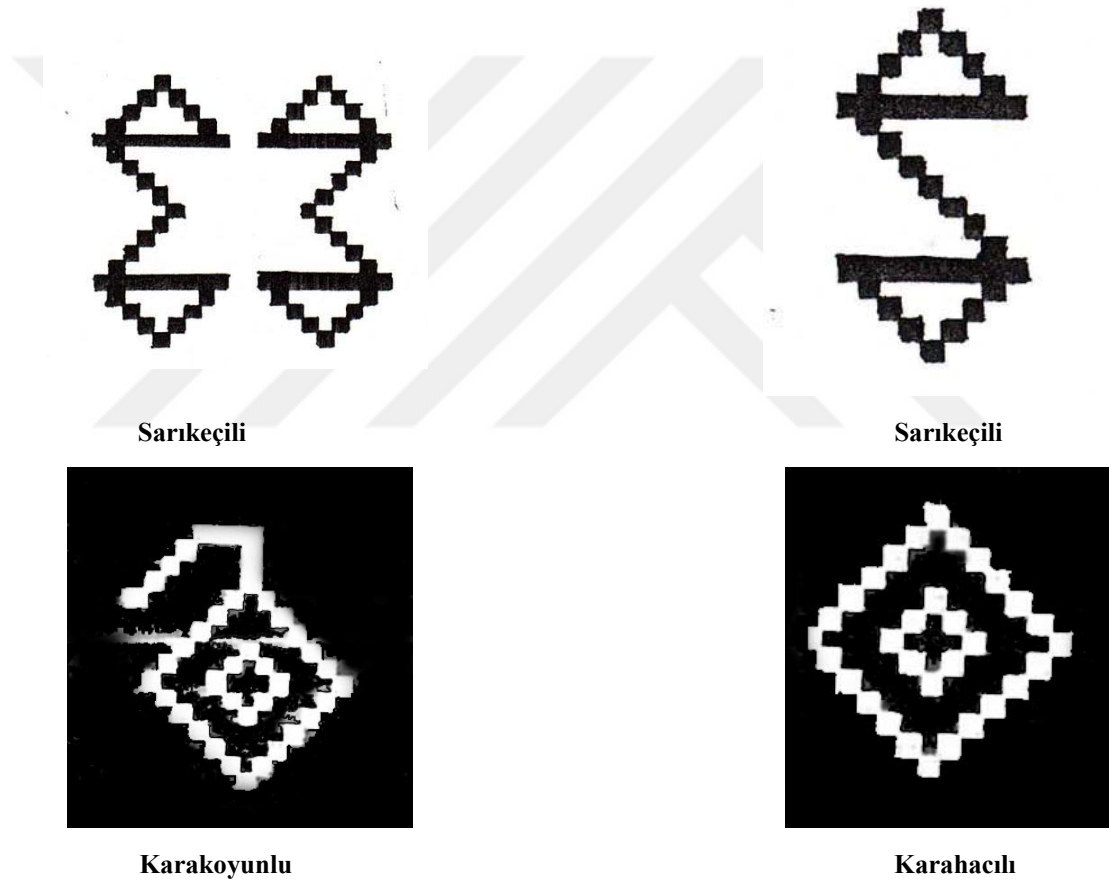
“...ben bizim buraların ömükle çalınan havalarını çalarım hep. Mesela Akşar köyü hayvanlarıyla şu tepeye çıkar, çobanlık yapar. Oranın adı Bıdalgırığı'dır bizim yöremizde. Onlar o tepede boğaz çalar adı Bıdalgırığı boğazı, öteki köy Kerte'ye çıkar boğaz çalar, Kerte boğazı, bi öteki köy Guzbaşı'na çıkar Guzbaşı boğazını [CD no:16] çalar, öteki Kolanlı'ya çıkar Kolanlı boğazını [CD no:17] çalar, gelişigüzel çalmazlar, kendi boğazlarını çalarlar” (Görüşme 1997a).

Birbirine komşu olan bu köylerde yaşayanlar seslendireni görmeseler de boğaz ezgisinin hangi köye ait olduğunu bilirler. Dolayısıyla her köyün çıktığı yaylada seslendirdiği ve adını o yayladan alan boğaz ezgilerinin o köyün müziksel kimliğini oluşturduğu görülmektedir.

Öte yandan bu ezgiler olağan seslendirme ortamı dışında üçtelli ile çalınarak erkeklerin kendi aralarında yaptığı eğlencelerde oyun havası (CD no:16-17) olarak

da kullanılmaktadır. Bu oyun havalarını isteyenler ise Kolanlı ya da Kerte boğazı gibi adını dile getirir (Görüşme: 1997a).

Yörüklerde boğaz havalarının kimlik olarak kullanılmasının müzik dışı bir örneği dokumalarda kendini gösterir. Göçebe ve yarı göçebe yaşamda hayvancılık dışındaki en önemli uğraş alanı dokumacılıktır. Dokunan ürünlerin en önemlilerinden biri ise kilimdir. Aşiretler kendine ait imi kilimlerine dokur. Böylece kilime bakılarak iminden hangi aşirete ait olduğu söylenebilir. Dolayısıyla kilimler de boğaz havaları gibi kimliği yansıtır ve kendilerini tanımlamaya hizmet eder.

Şekil 2. Kilimlerde görülen imler (Durul 1977)

Kilimlerde görülen imlerle müzik arasındaki ilişkiye benzer bir örneği Thomas Turino verir. Ancak Turino'nun verdiği örnek kilimlerde yer alan desenlerle müzik biçemi arasındadır. Turino'ya göre Andean dokumalarında en göze çarpan desenler belirgin merkezi bir çizgi ya da merkez çevresindeki simetridir. Bu durum müzikte batı toplumlarının tersine üst part yerine orta partın önemli olmasıyla açıklanır (1989:11).

Bununla birlikte boğaz havalarının Yörük müziğinde kimlik olarak kullanılmasına benzer örnekler başka ülkelerde de görülür. Söz konusu toplulukların Yörüklerle ortak özelliği hayvancılığın benzer yaşam biçiminde gerçekleştirilmesidir.

Kuzey Amerika *Düzkafa Yerlileri*'nde genç erkeklerin bir imgesi olması beklenir. Dolayısıyla gençler zamanı geldiğinde buldukları yerden ayrılır ve geleneksel olarak bir imge arayışına girerler. Arayış sonunda edinilen şarkılar bu imgenin önemli bir parçasını oluşturur ve imge edinme sırasında bir bireye verilen şarkı yaşamboyu onun kişisel şarkısı, bir tür kimliği olur (Merriam 1967:7).

Yine Kuzey Hindistan'da *Ahir* kastının çobanlık yapan erkekleri *khari biraha* adlı bir tür seslendirir. Hayvanların güdüldüğü sırada yüksek sesle seslendirilmesinin nedeni diğer kastların duymasını sağlamaktır. Böylece diğer yüksek kast üyeleri *Ahir* müziğinin kimliği konumundaki *khari birahalar* aracılığıyla daha alt kast olarak kabul edilen *Ahir* kastının varlığını hissetmek durumunda kalır (Henry 1988:154).

3.5. Boğaz Çalma Ediminin İşlevleri

Boğaz çalma ediminin en yaygın görülen işlevlerinden biri çobanlık yapan genç kız ve erkek arasında iletişim sağlamadır. Sevda içeriği taşıdığından açıkça dile getirilmese de hemen her aşiret ve etnisitede görülür. Erkek çobanın çaldığı kavala karşılık kız da aynı ezgiyle söyleyeceklerini aktarır. Böylece gençler büyüklerinin görmemesine özen göstererek bu yolla ilişkilerini sürdürebilir (Görüşme 1997b).

Bununla birlikte genç kızların boğaz çalma yoluyla karşılıklı olarak yarıştıkları da olur. Göçebe ve yarı göçebe yaşamda göç sırasında karşılaşan genç kızların yarışma amacı kimin daha iyi boğaz çaldığına yöneliktir (CD no: 2). Asıl olan karşısındakinin sesini bastırmak ve daha uzun süre boğaz çalmaktır (Görüşme 1996c). Böylece göç sırasında karşılaşan farklı aşiretler arasında bir tür ilişki sağlanmış olur.

Boğaz çalma ediminin işlevlerinden biri de atışma olarak karşımıza çıkar. Daha çok çobanlık yapan genç kız ve erkeklerin oluşturduğu arkadaş grupları karşılıklı olarak birbirini yermeye çalışır. Ancak atışma amacıyla kullanılan sözler kimi kez değişikliğe uğratarak bir kişiye özgü taşlama da yapılır.(Görüşme: 1997c). Buna ilişkin bir atışma örneği şöyledir:

Taş başına çıkarım

Köye ateşi yakarım

Sizin gibi kızları (Hocaları, erkekleri vs.)

Çamurdan da yaparım

Bununla birlikte boğaz çalma ediminin geçmişte kınama ve yerme amacına hizmet ettiği de bilinmektedir. Bunun için kadınlar tarafından evden kaçan bir kızın ardından diğer genç kızlara örnek olması açısından boğaz havası yakılır. Genç kız ve ailesi açısından olumsuz bir durum oluşturması nedeniyle daha sonra oluşacak bir kaçma durumu engellenmeye çalışılmış olur. Çobanlık çerçevesinde gelişmediği için genç kızlarda olduğu gibi süreli bir edim değildir. (Görüşme 1997b). Bununla ilgili olarak yakılan sözlerden biri şöyledir:

Akkepezin engini

Iraz bulmuş dengini

Varın söylen nişanlısına

Süngülesin kendini

Eski hasır yakalım

Yangınına bakalım

Iraz gelinin oğlu olmuş

Mavi boncuk takalım

Bununla birlikte boğaz çalma ediminin istisna bir işlevi koyunlara yönelik olanıdır. Koyun güden genç kızlar bu sırada koyunlara yönelik olarak boğaz havaları seslendirdirir. Boğaz havaları dinleyen koyunların etlerin daha lezzetli olduğuna inanılır (Görüşme: 1997b). Alan çalışması sırasında buna benzer başka bir söylemle karşılaşmadım. Ancak Yörük müziğinde anılan başka örneklerin bu durumu destekler nitelikte olduğu düşünülebilir. Sözelimi koyunların ot yemesine yönelik olarak çalınan kaval ezgileri buna benzer bir durum oluşturur. Ayrıca boğaz çalmanın tımsal tasarım olarak kaval sesini benzetlediği düşünülürse koyunlara çalınan boğaz ezgileri ile koyunları yönlendiren kaval ezgilerinin birbirinden farklı olmadığı düşünülebilir.

Öte yandan boğaz çalma edimine benzer örnekler pastoral yaşam süren Kanada *Inuitleri*, Sakhalin Adası *Ainuları* ve Sibirya *Chukchileri* arasında da görülür. Jean-Jacques Nattiez konu üzerine yazdığı makalesinde (1999) görünüşte birbirinin aynı olan bir teknik kullanılmasına karşın, farklı kültürlerde nasıl farklı işlev ve anlamlar yüklendiğini anlatır. Kullanılan teknik temel olarak nefes alıp vermede ve boğazda farklı tınılar çıkarmaya dayanır. Yörüklerde de boğaz çalmada kullanılan teknik aynı ve ortak işlevler olmasına karşın yukarıda da görüldüğü gibi farklı aşiretlerde farklı anlamlar taşıdığı görülebilmektedir.

Inuitlerde *katajjaq* edimi iki kadın arasında oyun amaçlı olarak gerçekleşir. Temel olarak kadınlara özgü olan bu edimi öğrenen genç erkekler avlanmaya başladıklarında bırakırlar. Bununla birlikte edim, Şaman felsefesine dayanan özellikler gösterir. Buna göre boğaz oyunları ava giden erkeğin ardından avın iyi geçmesi, kocasının uygun koşullarda avlanması için seslendirilir. Ayrıca boğaz oyunları avlanacak hayvanların ilgisini çekme ve dolayısıyla kocalarının eve dönüşünü hızlandırma amacıyla da seslendirilir (Nattiez 1999:405).

Ainularda *rekutkar* (:boğaz yapmak) olarak adlandırılan edimde yine iki kadın karşılıklı olarak yer alır ve seslerini tek bir ses gibi çıkarmaya çalışırlar. Bununla birlikte sayıları beş çifte kadar çıkabilen kadınlar toplu halde seslendirme de yaparlar (Nattiez 1999:406). Diğer iki örnekte olduğu yine aynı tekniğin kullanıldığı Chukchilerdeki *pic eynen* edimi ise hayvan seslerini benzetlemeye dayanmakla birlikte dans ritüellerinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda verilen örnekler de yer alan üç toplum ve Yörüklerin ortak özellikleri pastoral yaşam sürmeleridir. Ancak pastoral yaşam biçimlerinin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Aralarında görülen diğer benzer özellik ise boğaz yoluyla gerçekleştirilen örneklerdir ve farklı kültürlerde farklı anlamlar ve işlevler yüklenmektedir.

SONUÇ

Yörükler üzerine yapılan çalışmaların ağırlığını tarihsel perspektifi kullanarak yazılan kaynaklar oluşturur. Söz konusu yayınlar daha çok Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki belgelere dayanır. Bu arşiv belgeleri ise Yörüklere ilişkin hukuki düzenlemeleri içerir.

Cumhuriyet dönemi Yörükler üzerine yapılan çalışmaların yoğunlaşmasına sahne olur. Bunun en önemli nedeni Osmanlı'nın reddi çerçevesinde Türk kökeninin Orta Asya'da aranması gerektiğine ilişkin görüştür. Dolayısıyla bu dönem belli bir bakış açısına egemen olsa tarih açısından oldukça verimlidir.

Alan çalışması sırasında görüşme yaptığım Yörükler de kökenlerine ilişkin olarak, atalarının Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ettiğini belirttiler. Orta Asya'nın özellikle belirtilmesinin nedeni Türk olduklarını vurgulama isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu görüşlerinin aynı zamanda resmi tarihle örtüşmesi ilgi çekicidir. Böyle bir söylemde bulunmaları hem kendilerini diğer etnik gruplardan ayırma ve üstün görme ve aynı zamanda kökenlerine ilişkin olarak kendilerine meşruiyet kazandırmaya bağlanabilir. Son dönemlerde Türk kimliğini vurgulamayı esas alan Yörük ve Türkmen Şenlikleri'nin yaygınlık kazanması da ve yoğun katılım bu çerçevede değerlendirilebilir.

Günümüzde neredeyse tamamına yakını yerleşik olarak yaşam süren Yörüklerin daha önce hayvancılığa bağlı olarak göçebe ve yarı göçebe yaşam sürdükleri bilinmektedir. Yine de bugün az sayıda Yörük göçebe ve yarı göçebe yaşam sürmektedir.

Hayvancılığa dayalı göçebe ve yarı göçebe yaşam biçimi Yörük müziğinin pek çok yönünü anlamak bakımından önem taşır. Çalgıları küçük ve hafiftir. Bu nedenle göç sırasında kolayca taşınabilir. Dağarları da göçebe yaşam ve hayvancılık doğrultusunda gelişir. Ancak yerleşik yaşama geçmeleri ve geçimlerini hayvancılık dışında başka alanlardan da sağlamaları yüzünden dağarları kendini yenilemeyen eski ve taşlaşmış olarak değerlendirilebilir. Bu yüzden günümüzde Yörük müziği düğün, sünnet gibi törenlerde eğlenme açısından uygun değildir. Bunun için Yörük

müziğine özgü oyun havalarının yanı sıra popüler parçalar da seslendiren profesyonel müzisyenler tutulur.

Bununla birlikte Yörükler hayvancılığa dayalı göçebe yaşamın temel öğeleri olan koyun ve kavala ilişkin anlatımlarıyla dikkat çeker. Koyun ve kavalın kökenine ilişkin anlatılan öykülerle yapılan uğraşlara İslam inancı açısından meşruiyet kazandırılmış olur. Bu da bu eylemlerini yerine getirmelerine ve kendilerini bu açıdan rahat hissetmelerine neden olur.

Yörük müziğinde toplu seslendirme geleneği yoktur, genellikle tek başlarına çalgı çalarlar. Ancak ender de olsa bir çalgının başka bir çalgıya eşlik ettiği ya da bir çalgı eşliğinde türkü söylendiği görülür. Yörük müziğinde bireyselliğin bu denli olmasının nedeni de yaşam biçimine bağlanabilir. Bu durum göçebe ve yarı göçebe yaşamda bireysel bir uğraş olan çobanlığın yansıması olarak açıklanabilir. Benzer biçimde yaşam süren Kuzey Amerika *Düzkafa Yerlileri*'nde de bireysel müzik yapma ön plandadır ancak dans etkinliklerinde birlikte olma söz konusudur (Merriam 1967:25-27). Yine Kuzey Hindistan'da *Ahir* kastının çobanlık yapan erkeklerin seslendirdiği *khari biraha* da bireysel bir türdür (Henry 1988:150). Ayrıca Yörükler arasında yetenek kavramıyla müzikte ve çobanlıkta bireyin ve bireyselliğin öne çıkarılması da bu durumu destekler.

Öte yandan Yörükler arasında yaygın bir öykü olan Karakoyun Efsanesi ve kavalın cennetten çıktığına ilişkin olarak anlatılan öyküler ile Grek mitolojisinde yer alan Dafnis ile Kloe ve Orfeo ile Euridike öyküleri arasında benzerlikler söz konusudur. Yörükler Orta Asya'dan Anadolu'ya geldiklerinde aynı kendi yaşam biçimleri olan göçebe yaşamla karşılaşır. Grek kültüründe müziğin gücünü yansıtan ve hayvan beslemeyle ilişkili bir öykü olan Dafnis ile Kloe ile Orfeo ve Euridike öykülerinin benzer biçimde Yörüklerde görülmesi bir uyumlanmanın sonucu olarak karşımıza çıkar.

Genç kız ve kadınlar tarafından seslendirilen vokal boğaz çalma ediminde ise aşiret ya da obayı temsil eden tek bir ezgi görülür. Sözler değişse bile aynı ezgi ile seslendirilir. Diğer Yörükler bu ezgilerden uzakta olsa karşısındaki topluluğu tanıyabilir. Dolayısıyla boğaz ezgisi topluluğu müziksel olarak temsil eder. Bu yüzden topluluğun boğaz ezgisi aynı zamanda topluluğun kimliğini oluşturur.

Bununla birlikte Yörüklerde hayvancılık dışında önemli uğraş alanı dokumacılıktır. Kilimlerine dokudukları imler aracılığıyla kilimin hangi aşirete ait olduğu anlaşılabilir. Bu kendilerini tanımlamada kullandıkları aşiret adının kilimlerdeki yansımasıdır. Boğaz ezgileri ise kimliği ifade etmenin müziksel yoludur. Böylece kimlik konusundaki söylemlerinin müzikleri ve dokudukları kilimlerle örtüştüğü görülür.

Thomas Turino'nun Peru müziği üzerine yaptığı çalışmada verdiği örnek de müziğin müzik dışı bir gereçle bağı açısından ilgi çekicidir. Turino çalışmasında (1989:11-12) kilimlerde yer alan motiflerle müzikal biçem arasında ilişki kurar. Kilimlerin orta bölgesindeki desenlerin yoğunluğu ve önemi, müzikte de üst ezgi partının değil orta kesimdeki dolgu partının önemli olmasıyla uygunluk gösterir.

Öte yandan boğaz çalma ediminin işlevleri açısından aşiretler arasında ortak özellikler göstermesinin yanı sıra diğerlerinden farklı anlamlarda da kullanıldığı görülür. Sözgelimi kınama ve oyun amacıyla kullanımı ortak değildir. Yine çalgısal dağarda yer alan boğaz ezgilerinin dansa eşlik amacıyla seslendirilmesi de her toplulukta görülmez (Görüşme 1997a).

Boğaz çalma ediminin farklı topluluklarda farklı özellikler göstermesine benzer bir örnek Jean-Jacques Nattiez (1999) tarafından verilir. Kanada *Inuitleri*, Sakhalin Adası *Ainuları* ve Sibiryada *Chukchileri* arasında ortak olarak görülen edim boğaz oyunları (throat games)dir. Ancak bu oyunlar söz konusu üç topluluk arasında gerek seslendirme özellikleri ve biçem gerekse kullanım amacıyla farklılık gösterir. Bu durum aynı kökten gelen toplulukların zamanla farklı toplumsal örgütlenmeler göstermesi sonucu kendine özgüleştiği ve birbirinden farklılaştığını gösterir. Ancak temelde aynı edim olması ise ortak köken nedeniyledir.

KAYNAKÇA

KİTAP ve MAKALELER:

Afyoncu, Erhan;

2000 Ulu Yörük (1485-1574), *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Yörük Türkmen Vakfı Yayınları No:3, Ankara.

Ahmet Refik;

1989 *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, Enderun Kitabevi, II. Baskı, İstanbul.

Bates, Daniel G.- Fratkin, Eliot M.

1999 *Cultural Antropology*, 2nd edition, Allyn & Bacon A Viacom Company Needham Heights, Massachusetts.

Berath, Dr. Nazım;

1995 *Kıbrıslı Türklerin Tarihi*, I. Kitap, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa.

Bulduk, Üçler;

2000 Bozdoğan Yörükleri ve Yaylak-Kışlak Sahaları, *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Yörük Türkmen Vakfı Yayınları No:3, Ankara.

Çetintürk, Selahaddin;

1943 Osmanlı İmparatorluğunda Yörük Sınıfı ve Hukuki Statüleri, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi* 2, cilt 1 sayı 11-12, s. 107-116

1939 *Dafnis ile Kloe Yahut Longüs'ün Çoban Hikayeleri*, (Paul-Louis Courier tercümesinden) çev: Ragıp Rıfkı, Hilmi Kitabevi, İstanbul.

Durul, Yusuf;

1974 Anadolu Kilimlerinin Teşhisi ve İmler, *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara.

1977 *Yörük Kilimleri*, Ak Yayınları, Türk Süsleme Sanatı Serisi: 6, İstanbul.

Eröz, Prof. Dr. Mehmet;

1991 *Yörükler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

Gazimihal, Mahmut Ragıp;

1975 *Türk Nefesli Çalgıları*, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 12, Ankara.

Gökbilgin, M. Tayyib

1957 *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından no:748, İstanbul.

Halaçoğlu, Yusuf;

1991 *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara.

Henry, Edward O.;

1976 *Chant the Names of God*, San Diego, Calif: San Diego State University Press.

İnbaşı, Mehmet;

2000 Rumeli Yörükleri, *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Yörük Türkmen Vakfı Yayınları No:3, Ankara.

Johansen Ulla C.- White Douglas R.;

2002 Collaborative Long-Term Ethnography and Longitudinal Social Analysis of a Nomadic Clan in Southeastern Turkey, *Chronicling Cultures Long-Term Field Research in Anthropology* s.81-101, internet erişim:

<http://eclectic.ss.uci.edu/~drwhite/turks/04Johansen-Whitelong-termChapter4Mai2002>

Kum, Naci;

1949 Türkmen, Yürük ve Tahtacılar Arasında, Tetkikler, Görüşler, *Türk Folklor Araştırmaları*, sayı: 5, 6, 8, 10, 11

Kunze, Albert;

1994a Vorwort und Einleitung, *Yörük: Nomadenleben in der Türkei*, veranst. von Kultur publik, Hrsg. von Albert Kunze, München, s. 9-22

1994b Was ist Nomadismus?, *Yörük: Nomadenleben in der Türkei*, veranst. von Kultur publik, Hrsg. von Albert Kunze, München, s. 45-57

1994c Uralte Kulturen Anatoliens, *Yörük: Nomadenleben in der Türkei*, veranst. von Kultur publik, Hrsg. von Albert Kunze, München, s.67-68

1994d Überlich Nomadische Gruppen in der Türkei, *Yörük: Nomadenleben in der Türkei*, veranst. von Kultur publik, Hrsg. von Albert Kunze, München, s. 71-80

Merriam, Alan P.:

1967 *Ethnomusicology of the Flathead Indians*, New York: Wenner-Gren Foundation for Antropological Research.

Nattiez, Jean-Jacques:

1999 Inuit Throat-Games and Siberian Throat Singing: A Comparative, Historical, and Semiological Approach, *Ethnomusicology*, c.43, no.3, s. 399-417.

Sümer, Faruk;

1972 *Oğuzlar/Türkmenler, Tarihleri, Boy Teşkilatları, Destanları*, İstanbul

Şahin, Osman;

2002 *Son Yörük*, Berfin Yayınları, İstanbul.

Tayfur, Kemal;

2001 Destan Türkleri, *Atlas*, Eylül 2001, sayı 102, s:122

Turan, Refik;

2000 Türkmenlerin Anadolu'ya Gelişi, *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Yörük Türkmen Vakfı Yayınları No:3, Ankara.

Turino, Thomas;

1989 The Coherence of Social Style and Musical Creation Among the Aymara in Southern Peru, *Ethnomusicology*, c.33, no. 1, s. 1-30.

1993 *Moving Away From Silence*, The University of Chicago Press, Chicago.

Winthrop, Robert H.;

1991 *Dictionary of Concepts in Cultural Anthropology*, Greenwood Press, USA.

Yalın, Ali Rıza;

1940 *Cenup'ta Türkmen Çalgıları*, Ankara.

2000a *Cenup'ta Türkmen Oymakları I*, Hazırlayan Sabahat Emir, 3. baskı, Kültür Bakanlığı, Ankara.

GÖRÜŞMELER:

1996a “Hasan Su ile yapılan görüşme” Çalkaya, Antalya, 24.05.1996

1996b “Zeynep Köken ile yapılan görüşme” Kovanlık Köyü, Döşemealtı, Antalya, 26.05.1996

1996c “Ramazan Çankaya ile yapılan görüşme”, Yumaklar Köyü, Gebiz, Antalya, 27.05.1996

1997a “Aziz Yiğ ile yapılan görüşme Yukarı Gölcük Köyü, Acıpayam, Denizli, 23.03.1997

1997b “Zeynep Köken ile yapılan görüşme”, Kovanlık Köyü, Döşemealtı, Antalya, 30.06.1997

1997c “Ahmet Can ile yapılan görüşme”, Aziziye Köyü, Burdur, 01.07.1997

1997d “Mümin Kurtoğlu ile yapılan görüşme” Kaşbaşı, Arslanköy, Mersin, 13.07.1997

1997e “İbrahim Yurdakul ile yapılan görüşme” Ardıçlı, Keçiborlu, Isparta, 24.08.1997

1998 “Ümmühan Çelik ile yapılan görüşme” Çalkaya, Antalya, 18.02.1998

2000a “Hasan Çiçek ve Hasan Güler ile yapılan görüşme”, Gedikli Köyü, Şarkikaraağaç, Isparta, 04.11.2000

2000b “Hasan Su ile yapılan görüşme” Çalkaya, Antalya, 06.11.2000

2000c “İdris ve Döndü Kalkın ile yapılan görüşme”, Zeytinköy, Selçuk, İzmir, 25.11.2000

2002a “Osman Sarıot ile yapılan görüşme” Tekeli Köyü, Menderes, İzmir, 02.05.2002

2002b “Osman Sarıot, Fatma Sarıot ve M. Ali Acayman ile yapılan görüşme” Tekeli Köyü, Menderes, İzmir, 21.06.2002

EKLER

EK-1 GÖRÜŞME KİŞİLERİ

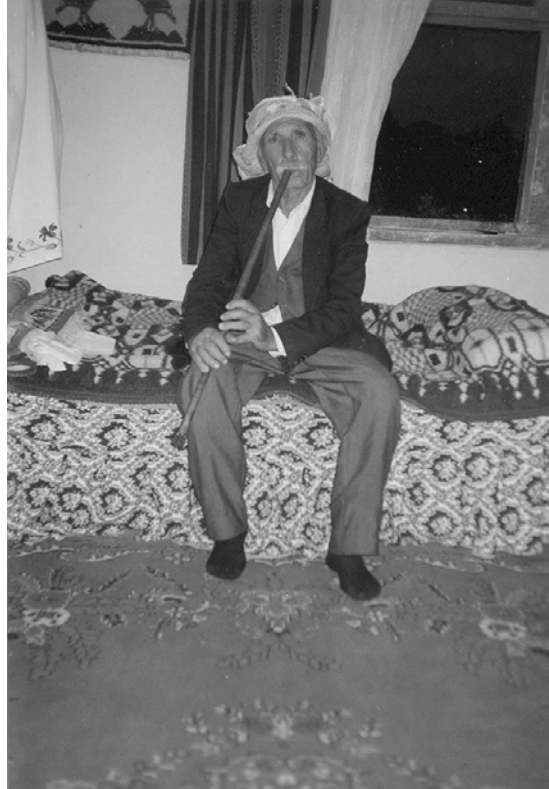

Fotograf 6. Aziz Yiğ, Denizli

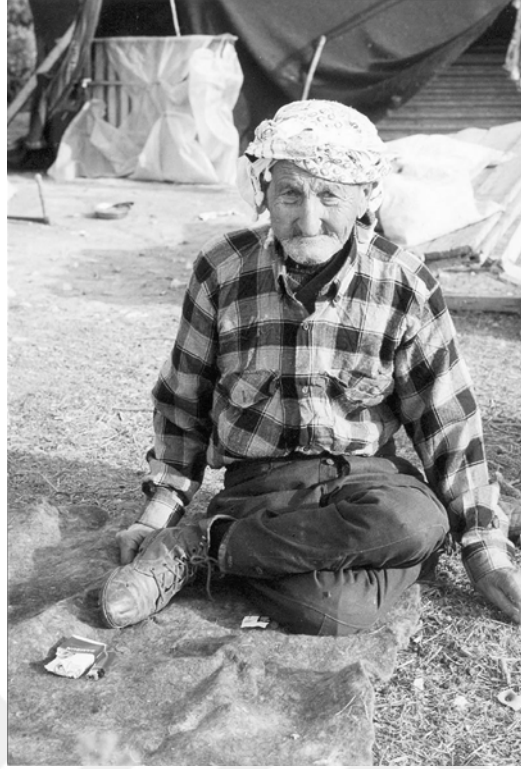

Fotograf 7. Cemile Ünay, Denizli

Fotograf 8. İbrahim Yurdakul, Isparta

Fotograf 9. İdris Kalkın, İzmir

Fotograf 10. Hasan Çiçek, Isparta

EK-2 CD İÇERİĞİ

1. Açış ve Teke Zortlatması (Kaval; Hasan Su, Çalkaya, Antalya)
2. Göç Öyküsü (Kaval düdük, kemane, ses; Ramazan Çankaya, Gebiz, Antalya)
3. Dayanak Havası (Kaval, Hasan Su; Çalkaya, Antalya)
4. Karakoyun Efsanesi (Kaval; Hasan Su, Çalkaya, Antalya)
5. Yayık Soğudan (Kaval; Hasan Su, Çalkaya, Antalya)
6. Çömlek Kırdıran (Kaval; Hasan Su, Çalkaya, Antalya)
7. Ağıt (Kaval; Hasan Su, Çalkaya, Antalya)
8. Boğaz Havası (Ses; Ümmühan Çelik, Çalkaya, Antalya)
9. Boğaz Havası (Ses; Zeynep Köken, Kovanlık, Antalya)
10. Boğaz Havası (Kemane; Ramazan Çankaya, Gebiz, Antalya)
11. Boğaz Havası (Keman; Mehmet Şakır, Acıpayam, Denizli)
12. Hada (Ses; Ahmet Can, Aziziye, Burdur)
13. Hada (Kaval; Ali Yaralı, Kisecik, Karaman)
14. Hada (Kemik Düdük; Şevket ÇelerAziziye, Burdur)
15. Hasiçi Boğazı (Kaval; Hasan Su, Çalkaya, Antalya)
16. Guzbaşı Boğazı (Üçtelli; Aziz Yiğ, Acıpayam, Denizli)
17. Kolanlı Boğazı (Üçtelli; Aziz Yiğ, Acıpayam, Denizli)
18. Hoya (Ses; Kezban Kalkın, Zeytinköy, İzmir)
19. Hoya (Ses; Fatma Sarıot, Tekeli, İzmir)

ÖZGEÇMİŞ

Levent ERGUN

1 Nisan 1967’de Denizli’de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Denizli’de tamamladıktan sonra 1986’da Dokuz Eylül Üniversitesi Müzik Bilimleri Bölümü’nde öğrenime başladı.

1990 yılında “Şarkılarda Çalgısal Kesimler ve Geçitler” başlıklı çalışma ile lisans öğrenimini tamamladı. 1991 güzü yüksek lisans öğreniminin yanı sıra mezun olduğu bölümde sözleşmeli öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. Mart 1994’te “1876’dan Günümüze Geleneksel Türk Sanat Musikisinde Şarkı” başlıklı çalışmayla Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ndeki yüksek lisansını tamamladı. Aynı yıl güzün aynı enstitüde doktora öğrenimine başladı. Ardından Aralık 1994’te lisans öğrenimi yaptığı bölüme araştırma görevlisi olarak atandı. 2000 yılı Ağustos’unda öğretim görevlisi kadrosuna geçti.

Okuldaki görevi sırasında Türk Yöresel Müziği, Geleneksel Türk Sanat Müziği, Alan Araştırma Yöntemleri, Alan Araştırmasında Görsel-İşitsel Belgeleme, Dünya Müzikleri ve Türkiye Müzik Tarihi gibi dersleri okuttu. 1996-98 yılları arasında güneybatı Anadolu’da Yörüklerle ilgili yaptığı alan çalışmasında kaydettiği müziksel örnekler 1998’de “Yörüklerde Müzik ve Boğaz Çalma” başlığıyla Kalan Müzik tarafından CD ve kaset olarak yayınlandı. Müzik dergilerine yazılar yazdı, çeşitli sempozyum ve kongrelere katıldı. *Popüler Müzik Araştırmaları Derneği* üyesidir.bilaheri

Yazışma Adresi:

DEÜ. Güzel Sanatlar Fakültesi

Gündoğdu Sokak No: 4

35320 Narlıdere-İzmir

e-posta:levent.ergun@deu.edu.tr